

Onsdagen den
18 februari 1976

Onsdagen den 18 februari

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 10 innevarande månad.

§ 2 Meddelande om ärendeplan och tidsplan för tiden t. o. m. påskupphållet

Herr TALMANNEN:

I syfte att utjämna arbetsbelastningen i kammaren under våren har försök gjorts att öka antalet debattärenden under februari månad jämfört med tidigare år. Dessa åtgärder har inte lett till avsett resultat. Följden har blivit en anhopning av ärenden i slutet av mars och början av april. I samband med upprättandet av den ärendeplan, som nu utdelats till kammarens ledamöter, har utskottens kanslichefer sökt göra en uppskattning av debattiden för de i planen upptagna ärendena. Enligt dessa beräkningar skulle tidsåtgången för kammardebatterna i anslutning till utskottsbetänkanden utgöra ungefär 25 timmar under veckan den 15–21 mars, 12 timmar under veckan den 22–28 mars, 35 timmar under veckan den 29 mars–4 april och 55 timmar under veckan den 5–11 april. Sådana tidsberäkningar är givetvis alltid synnerligen osäkra, men det framstår ändå som uppenbart att den tid, som i den vid riksmötets början upprättade tidsplanen avsatts för arbetsplena, blir otillräcklig. Med hänsyn härtill har uppgjorts en reviderad plan, också den utdelad till kammarens ledamöter, där arbetsplena utsatts till fyra tidigare för bordläggningssplena avsedda dagar, nämligen fredagen den 19 mars, fredagen den 2 april, tisdagen den 6 april och fredagen den 9 april. Även med denna utökning av plenitiden torde det bli ofrånkomligt att uppskjuta debatter om sammanlagt ca 20 timmar till sammanträden efter påskupphållet. Till behandling vid arbetsplenium onsdagen den 21 april kommer därutöver enligt utskottens planering att föreligga betänkanden som beräknas föranleda kammardebatter om tillhoppa ungefär 30 timmar.

En mera ingående bedömning av kammarens arbetsbelastning under tiden mellan påsk- och sommarupphållen kan ännu inte göras. En översiktlig genomgång av de ärenden utskotten avser att framlägga före riksmötets slut ger emellertid vid handen att torsdagar och fredagar kommer att få tas i anspråk för arbetsplena i betydligt större utsträckning än den ursprungliga tidsplanen anger.

§ 3 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:2192–2200 till utbildningsutskottet

1975/76:2201 till konstitutionsutskottet

*Om ärendeplan och
tidsplan för tiden
t. o. m. påskuppe-
hållet*

Onsdagen den
18 februari 1976

*Riksdagsutskottens
studieresor, m. m.*

§ 5 Riksdagsutskottens studieresor, m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:35 med anledning av riksdagens informationsutrednings betänkande om riksdagens sakinformation jämte motioner.

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Jag dristar mig att påstå att det inte finns många yrkeskategorier i det här landet som är utsatta för sådan påpasslighet från allmänhetens sida som just riksdagsledamöter. Det allra minsta fel av en riksdagsledamot föranleder med detsamma ett stort intresse från massmedias sida. Det är inte konstigt att vi gör fel. Vi är alla så konstruerade – även riksdagsfolk – att vi gör fel, och vi skall naturligtvis erkänna dem. Den kritik som vi får utstå emellanåt är både omotiverad och naturligtvis, ibland, motiverad. Därför bör givetvis riksdagens ledamöter eftersträva att inte utsätta sig för onödig kritik från allmänhetens sida. Ett sätt att undvika detta borde vara det som jag har tagit upp i motionen 900, nämligen att visa en större restriktivitet när det gäller utrikes utskottsresor.

Säkerligen finns det ibland motiveringar för ett utskott att åka utomlands och göra vissa studier. Men det är naturligtvis för allmänheten litet svårt att förstå hur helt plötsligt, som under förra året, 15 utskott av 16 får intresse av att resa utomlands och studera. Det var fråga om kortare och längre utlandsresor, mer eller mindre motiverade. Endast ett av riksdagens 16 utskott stannade alltså hemma – och det var helt enkelt föranlett av att vissa ledamöter inte var välkomna till det land som man hade tänkt sig som resmål. Annars kunde vi fått uppleva att alla utskott hade varit utomlands under förra året.

Det finns inte minst i dagens besvärliga konjunkturklimat mycket av problem inom vårt lands gränser. Många kommuner liksom statliga och privata företag har det bekymmersamt, och de inbjuder ibland vissa av utskotten att komma på besök. Det är billiga resor för riksdagen, och inbjudarna är naturligtvis angelägna om att med de folkvalda få ventilera sina problem. Men de resorna är inte föremål för samma intresse av riksdagsledamöterna. Det händer t. o. m. att man får inställa en planerad resa därför att alltför få ledamöter anmäler sig. Det är en form av propaganda från riksdagsledamöterna som jag tycker att vi kunde avstå från. Det skulle onekligen ge allmänheten en bättre bild av riksdagsmännens intresseområde. Jag kan inte förstå annat än att de problem som vi har i detta land är lika angelägna som de som finns på Nya Zeeland, i Australien och i Mexico.

Utskotten bör i framtiden visa en större restriktivitet i detta avseende, och om det nu skall resas utomlands bör naturligtvis inte som under

förra året 15 av de 16 utskotten ge sig ut på sådana resor.

Herr talman! Jag avstår från att yrka bifall till min motion under den förutsättningen att större restriktivitet i detta avseende tillämpas i framtiden.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att gå in i någon polemik med herr Komstedt. Jag kan i viss mån dela hans uppfattning, och jag är liksom han medveten om att allmänheten har sina starkt kritiska blickar riktade mot oss riksdagsledamöter när det gäller utskottsresorna. Ja, det finns t. o. m. bland allmänheten personer som har den uppfattningen att det är fråga om rena nöjesresor, och man pekar på att riksdagen ensam bestämmer över den förmån som utskottsresorna innebär för deltagarna.

Jag har, herr talman, haft förmånen att få deltaga i utskottsresor både inom landet och utanför vårt lands gränser. Jag kan endast tala å mina egna vägnar, och jag vill gärna ha sagt att dessa resor sannerligen inte varit några direkta nöjesresor, och det har ingalunda varit meningen att så skulle vara fallet. Allmänheten förstår ofta inte riktigt ändamålet med och värdet av utskottsresorna. Många anser exempelvis att den information som utskotten behöver i sitt arbete kan inhämtas via skrifter och att någon direktinformation ej är erforderlig.

Det kan låta vettigt och förnuftigt, och därtill skulle besparingar av skattebetalarnas medel kunna uppnås. Men även om en skriftlig information är värdefull och nödvändig, är det ingalunda säkert att den alltid kan ersätta sådan direktinformation som man kan erhålla vid studiebesök på ort och ställe. Det måste vara ytterst angeläget för utskotten att skaffa sig så mycket information som möjligt innan man tar ställning i själva sakfrågan, och det kan vid viktiga frågor avgörande vara värdefullt att ha fått direktinformation. Därmed har man också fått perspektiv på de frågor som behandlas.

Detta innebär emellertid inte – och får inte heller tolkas så – att jag menar att ledamöterna i ett utskott nödvändigtvis måste ut och resa i olika länder för att få information. Nej, så skall ej vara fallet. Men det kan finnas frågor som är av den art och den räckvidd att en utlandsresa är motiverad, och då menar jag att sådana skäl bör kunna väga mycket tungt vid bedömningen av huruvida en utlandsresa skall få företas eller ej. Det gäller naturligtvis för ett utskott att skaffa sig ett bra och vederhäftigt underlag för sin bedömning innan ett beslut fattas.

Den ordning som nu gäller tycker jag, herr talman, är bra. Det utskott som önskar företa en utlandsresa får efter prövning av talmanskonferensen tillstånd, om talmanskonferensen anser att resan är motiverad med hänsyn till olika faktorer, speciellt vid bedömning av ändamålet. Huruvida sedan tillstånd kan meddelas eller ej är det ju talmanskonferensen som får avgöra.

Här förekommer såvitt jag förstår en restriktivitet i förfaringssättet som är fullt i sin ordning och som jag hoppas även skall fortbestå.

Jag har ingenting emot vad som anförs i utskottets betänkande och inte heller i det till utskottet fogade särskilda yttrandet av herr Werner i Malmö och fru Jacobsson, där de anför att största möjliga måttlighet bör iaktas vad gäller resornas längd och kostnad. Jag vet att talmanskonferensen är restriktiv med att bevilja tillstånd, varför man kan ifrågasätta om det var nödvändigt att detta speciellt skulle understrykas i det särskilda yttrandet. Men jag har som sagt ingenting emot att påpekandet görs vare sig i betänkandet eller i det särskilda yttrandet – det kan ju vara ett observandum för den kritiska allmänheten när den bedömer riksdagsutskottens studieresor, att sådana resor företas efter vederbörlig prövning, där bl. a. ändamålet är en avgörande faktor vid bedömningen.

Vad jag egentligen har ett behov av att framföra, inte minst till riksdagens talman och övriga i talmanskonferensen, är att de utskottsresor som jag har haft förmånen att få delta i har i hög grad berikat mitt kunnande och medverkat till att jag fått ökade insikter och kunskaper i mitt arbete som riksdagsman. Därmed anser jag mig bättre skickad att fylla den uppgift som ett riksdagsmandat innebär.

Med detta har jag velat motivera nyttan av resorna enligt min uppfattning. De är enbart positiva.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Den här debatten har förts på något av ett sidospår så till vida att den inte har berört huvuddelen av betänkandet och därtill dess väsentligaste innehåll, nämligen förslagen om en förbättring av riksdagens sakinformation. Med tillfredsställelse kan vi notera att man här i riksdagen har nått fullständig enighet kring de förslag som framlagts av riksdagens informationsutredning. Jag ser det som mycket positivt att man därmed har skapat bättre förutsättningar för riksdagsmännen i deras arbete.

När det gäller herr Komstedts motion och debatten kring det förslag som där har lagts fram vill jag hänvisa till att det finns bestämmelser i riksdagsordningen om utskottens studieresor, som ger talmanskonferensen vittgående befogenheter på det området. Vi har i utskottet fullt förtroende för talmanskonferensens förmåga att sköta sådana frågor på ett tillfredsställande sätt.

Jag ber med detta att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Det försvarstal som herr Börjesson i Falköping försökte åstadkomma för utskottsresorna stärkte absolut inte förtroendet bland allmänheten. Restriktiviteten tycker herr Börjesson är tillräcklig, men det tycker inte jag, och det är därför jag har skrivit motionen.

Herr Börjesson tycks vara bevandrad i hur talmanskonferensen behandlar sådana här frågor. Jag skall inte komma med någon kritik, men eftersom herr Börjesson nu säger att det är bra som det är och att han

vet att man behandlar de här frågorna med stor restriktivitet, säg mig då: Hur många utskott har blivit vägrade att resa, hur många får nej på sina framställningar om resor?

På den här punkten har alltså herr Börjesson i Falköping och jag skilda meningar. Herr Börjesson säger att det har varit så berikande för honom att få resa utomlands, men ge mig då något exempel. Vad har herr Börjessons utskott åstadkommit konkret efter resorna? Vad har ni fått lära utomlands som har varit så bra att det skulle kunna överföras på svenska förhållanden? Ett exempel på det skulle verkligen berika debatten.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Naturligtvis, herr Komstedt, har jag inte här velat tala på talmanskonferensens vägnar, för det har jag ingen fullmakt att göra; den får väl tala för sig själv. Vad jag har velat redovisa är bara det intryck jag har haft av dessa utskottsresor. Jag har funnit dem vara värdefulla, sett ur min egen synvinkel. Det är alltså enbart fråga om en redovisning av de intryck jag själv har haft av resorna.

Herr Komstedt vill ha ett exempel på resornas nytta för vårt utskottsarbete. Det kommer att framgå av det fortsatta arbetet i utskottet, herr Komstedt.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkande

1975/76:36 med anledning av i propositionen 1975/76:100 framlagda förslag om vissa anslag för budgetåret 1976/77 under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i detta betänkande hemställt.

§ 7 Föredrogs och lades till handlingarna

Konstitutionsutskottets betänkande

1975/76:37 angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets förvaltning under år 1975

§ 8 Föredrogs

Justitieukskottets betänkanden

1975/76:20 med anledning av propositionen 1975/76:82 om ändring i brottsbalken (ang. gäldenärsbrotten)

1975/76:21 med anledning av propositionen 1975/76:101 med förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 såvitt avser justitiedepartementets verksamhetsområde

1975/76:22 med anledning av propositionen 1975/76:100 såvitt gäller anslag till åklagarväsendet

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
18 februari 1976

*Järnvägs
ansvarighet vid
befordran av
resande m. m.*

Föredrogs lagutskottets betänkande 1975/76:7 med anledning av propositionen 1975/76:7 med förslag till lag om järnvägs ansvarighet vid befordran av resande m. m. jämte motion.

Herr HENMARK (fp):

Herr talman! Regeringens proposition nr 7, med förslag till lag om järnvägs ansvarighet vid befordran av resande, innebär bl. a. att en resande skall få ersättning om skada uppstår på egendom som han medför. Skadeersättningen är emellertid begränsad till 5 000 kr.

Denna lagstiftning är en uppföljning av ett internationellt fördrag. För den internationella trafiken gäller begränsningen 2 000 s. k. Germinalfrancs. I Sverige har man gjort en speciallagstiftning beträffande begränsningsbeloppet 5 000 kr.

I fråga om denna detalj väckte jag i anledning av propositionen en motion, där jag föreslog att "5 000 kr." skulle utbytas mot begreppet "ett halvt basbelopp". Basbeloppet är ju f. n. 9 700 kr., och hade man översatt "ett halvt basbelopp" till siffror, så hade det blivit 4 850 i stället för 5 000 kr.

Anledningen till att jag väckte detta förslag är att jag tycker att lagstiftningen skall vara så tidlös som möjligt. Ett i kronor angivet belopp blir ganska snart för gammalt. Inflationen är kraftig och snabb, och det dröjer inte många år förrän ett belopp som nu bestäms är ganska omodernt. Jag kan ge några exempel beträffande saker som vi är väl förtrogna med.

Det finns en bestämmelse om att man får ge gåvor till ett värde av 2 000 kr. till en gåvotagare utan att det blir gåvobeskattnings. Detta belopp fastställdes 1959. Om man skall omsätta det till dagens penningvärde, skulle det vara 4 550 kr. Nu vill jag inte ge något omdöme om huruvida det är klokt att ha kvar gränsen 2 000 kr. Jag vill bara säga att vad man 1959 värderade till 2 000 kr. skulle rent värdemässigt i dag vara över 4 000 kr. Men man har kvar det gamla beloppet ännu; man kan ju inte ändra lagarna hur ofta som helst.

Det förvärvsavdrag som får göras är 2 000 kr., och det fastställdes, tror jag, 1971. Redan nu skulle det vara 2 700 kr. om man ville medge avdrag med samma realvärde som avdraget hade då det fastställdes.

Jag tycker att det vore bra om man i lagstiftningen kunde använda sådana begrepp att lagarna inte rent formellt blev gamla inom alltför kort tid. Nu har lagutskottet haft förståelse för dessa synpunkter. Utskottet skriver i sitt betänkande:

"Såsom påpekats i motionen har det blivit allt vanligare i lagstiftningen att knyta an viss värdegräns till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Utskottet har därför förståelse för motionärernas yrkande. Utskottet vill emellertid peka på att när det gäller den transporträttsliga lagstiftningen i övrigt ansvarighetsgränserna anges i fasta penningbelopp

---." Därför anser utskottet att det inte bör göras någon ändring i det här fallet heller.

Jag kan bara säga att beträffande luftfartslagen och sjölagen är den svenska lagstiftningen, efter vad jag har erfarit, närmare förknippad med den utländska lagstiftningen. I vad gäller järnvägsansvarigheten har man däremot gått över till en speciell svensk lagstiftning genom att man har förvandlat 2 000 francs, som är ungefär 3 600 kr., till ett fast belopp på 5 000 kr. Departementschefen säger att han har tagit till beloppet i överkant för att det skall hålla några år, och det är ju bra tänkt. Men jag tycker det skulle vara ännu bättre om man kunde ge lagen en sådan utformning att en bestämmelse av det här slaget inte snabbt blir så att säga för gammal.

Det är konsumentombudsmannen som i samband med utarbetandet av propositionen och utredningen av det hela har väckt frågan. Han ifrågasätter om det inte vore klokt att utgå från basbeloppet i stället. Departementschefen har inte velat ange något som helst motiv för att han hållit fast vid ett kronbelopp.

Jag tycker alltså att det skulle ha varit bra med en anslutning till basbeloppet, och jag har därför tillsammans med herr Börjesson i Falköping avgivit ett särskilt yttrande. Med tanke på utskottets skrivning och de motiv som där förts fram har jag inte nu reserverat mig, utan jag nöjer mig med det särskilda yttrandet. Jag vill emellertid gärna säga ut att jag tror det vore väldigt bra om det gjordes en översyn av svensk lagstiftning just i det här avseendet, så att lagen blev litet mera tidlös än nu.

Jag har sålunda inget särskilt yrkande.

Herr SVANSTRÖM (c):

Herr talman! Eftersom herr Henmark, som själv har deltagit i behandlingen av det här ärendet, icke hade något särskilt önskemål som avviker från utskottets enhälliga betänkande, kan det förefalla onödigt att jag tar till orda. Herr Henmark har också varit vänlig att dra valda delar av utskottets betänkande som motiverar varför vi i det här fallet inte velat gå med på att man lägger basbeloppet som grund för beräkningen av ersättningsbeloppet.

Det är ju på det sättet – som också herr Henmark anförde – att denna lagstiftning, vilken gäller ett transporträttsligt område, visserligen är något annorlunda än sjölagen och luftfartslagen genom att man inte överfört konventionen direkt utan gjort en svensk variant. Men kombinationen av och samhörigheten mellan de bägge lagstiftningskomplexen – dels vår svenska lagstiftning, dels den internationella konventionen – är enligt lagutskottets bedömning av det slaget att det inte skulle vara rätt att biträda motionsförslaget om anknötning till basbeloppet.

De frågor som herr Henmark i övrigt har berört när det gäller en sådan här, som han säger, tidlös anknötning till beloppen i olika former av svensk lagstiftning – herr Henmark nämnde gåvoskatt och annat – tycker

Nr 68

Onsdagen, den
18 februari 1976

*Järnvägs
ansvarighet vid
befordran av
resande m. m.*

Onsdagen den
18 februari 1976

*Avbrytande av
projekteringen av
militärt övningsfält
på Gotland*

jag ligger litet utanför det ämnesområde som vi i dag behandlar. Jag delar herr Henmarks uppfattning att det kan vara angeläget att i något sammanhang se över samtliga här av honom och i andra sammanhang berörda områden, men det får vi väl återkomma till om motion i sådant syfte väcks eller frågan aktualiseras på annat sätt.

Det har ju vid olika tillfällen skett en lämplig anpassning till den utveckling av penningvärdet som vi vet äger rum. Därför tror jag att denna fråga har behandlats riktigt, när man i samband med behandlingen av förevarande proposition inte har ansett sig kunna gå med på det motionsvis framförda förslaget.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i lagutskottets betänkande nr 7.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 10 Föredrogs

Lagutskottets betänkande

1975/76:8 med anledning av propositionen 1975/76:95 med förslag till godkännande av konvention om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning

Försvarsutskottets betänkande

1975/76:18 med anledning av propositionen 1975/76:100 såvitt avser stat för försvarets fastighetsfond

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 11 Avbrytande av projekteringen av militärt övningsfält på Gotland

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1975/76:19 med anledning av motion om avbrytande av projekteringen av militärt övningsfält på Gotland.

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:178 av herr Hallgren m. fl. (vpk), vari föreslagits att riksdagen skulle uttala att projekteringen av ett nytt militärt övningsfält på Gotland helt borde avskivas.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:178.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i motionen 1975/76:178 yrkat att planerna på ett pansarövningsfält på Gotland skrin-

*Avbrytande av
projekteringen av
militärt övningsfält
på Gotland*

läggs. Det är ett krav som nu stöds av allt fler bland befolkningen. Det är först nu som öborna börjar ifrågasätta om det verkligen föreligger ett behov av ett pansarövningsfält utöver de övningsfält som redan finns, om det är rimligt att ödelägga bördig jordbruksmark och skogsmark bara för att militären skall få ökat svängrum för sina övningar.

Utskottet har hänvisat till det förslag som redovisats av den arbetsgrupp vilken under en längre tid har arbetat med olika alternativ beträffande övningsfältets förläggning. I ett första försök att tillgodose militärens krav föreslog gruppen ett område i Martille, men det förslaget väckte så stark opinion att det måste överges. Det alternativ som gruppen lade fram i december 1975 innebär att Homaområdet skulle tas i bruk. Detta kunde också militären acceptera, även om man ansåg att Martille var ett bättre alternativ.

Om det senare alternativet godtas kommer 17 jordbruk att få sin verksamhet väsentligt försämrad. En stor del av de jordbrukarna tvingas då att helt upphöra med jordbruket. Dessutom har 29 jordbrukare skogsmark inom området, och de kommer helt naturligt också att drabbas.

Nu har flera remissinstanser ställt sig ytterst tveksamma till ett nytt pansarövningsfält. Också politiska organisationer på Gotland har börjat reagera kraftigt. Bl. a. har Gotlands södra socialdemokratiska partikrets protesterat. Centerns avdelning i området runt om har bestämt avvisat tanken på att ödelägga bördig åkermark och skogsmark för militära ändamål.

Om Homaområdet kommer att tas i bruk som övningsfält, så reses säkerligen krav från militären på att vägen mellan Tofta och Visby skall stängas av och ersättas av en ny väg längre österut. Detta i sin tur för med sig att planerade vägförbättringar på Gotland får stå tillbaka, eftersom väganlagen inte är av den storleksordningen att de tål en sådan extra belastning som detta innebär.

Militären har tagit illa vid sig av den starka folkopinion som vuxit fram mot ett nytt övningsfält. Man har gått till motangrepp. Från militärledningens sida har arbetslöshetsspöket dragits fram. Får man inte det begärda övningsfältet måste verksamheten på ön bantas ned och en del flyttas från Gotland. Man talar om att omkring 20 människor skulle bli arbetslösa omedelbart om inte övningsfältet kommer till stånd.

Militären har också presenterat ett mer långtgående hot om ytterligare friställning av arbetskraft. Man har sagt att ett nytt övningsfält är en förutsättning för att ett storförband på Gotland skall vara meningsfullt. Man hotar alltså indirekt med att avveckla pansarförbandet på ön. Därmed skulle ytterligare ca 100 anställda mista sina arbeten.

Det är inget nytt att militären använder arbetslöshetsspöket som påtryckningsmedel mot politikerna för att driva igenom sina krav. Men det är naturligtvis inget bärande argument för att ödelägga jord- och skogsbruket i trakten, driva befolkningen från hus och hem och ta ifrån den dess hittillsvarande sysselsättning.

Ett sådant förfarande för med sig många tragedier. Det innebär att

Onsdagen den
18 februari 1976

*Avbrytande av
projekteringen av
militärt övningsfält
på Gotland*

människor som kanske i hela sitt liv varit sysselsatta med att bruka jorden och skogen tvingas lämna sin hembygd och söka andra arbeten, vilket sannerligen inte är någon lätt sak, speciellt inte på Gotland, där arbetsmarknaden verkligen är kärv. Många kommer säkerligen att förvisas till AMS-utbildning eller beredskapsarbeten, tvingas flytta från sin hembygd till fastlandet eller förtidspensioneras.

Hur dessa människor drabbas både socialt och psykiskt kan var och en förstå. Det måste vara oerhört svårt för dem som inte gjort annat i hela sitt liv än brukat jorden att plötsligt ryckas undan och tvingas in på andra försörjningsbanor, som de aldrig tidigare provat.

Jag är övertygad om att försvarsutskottets ledamöter inte tillräckligt satt sig in i de problem som kan uppstå i samband med detta ingrepp i de här människornas liv och arbete.

Vänsterpartiet kommunisterna hävdar att det nu planerade pansarövningsfältet inte bör komma till stånd. Om militären vill fortsätta med pansarövning och utbildning på ön kan man nöja sig med det redan befintliga övningsområdet, nämligen Tofta skjutfält. Denna mening uttrycks också av öborna själva i allt större utsträckning.

Man måste också ifrågasätta om det i framtiden kommer att användas pansarvagnar och stridsvagnar i samma utsträckning som hittills inom den svenska krigsmakten. Det finns i dag inget belegg för det, och många ifrågasätter det.

Alla som har besökt eller sett de militära övningsfälten och skjutfälten i vårt land vet att den verksamhet som där bedrivs innebär en total miljöförstöring. Det område det nu är fråga om är en mycket vacker bygd där människor i generationer levt och brukat jorden och skogen för att få sin utkomst. Den kommer i och med att den övertas av militären att förvandlas till ett oigenkännligt månlandskap. Den kommer att totalförstöras på kort tid. Det måste vara en bättre politik att helt avstå från en utvidgning av militära anläggningar över huvud taget.

Det bästa alternativet för både samhället och befolkningen på Gotland är att det projekterade övningsfältet helt avskrivs, så att de människor som nu har sitt uppehälle genom jord- och skogsbruk också får fortsätta med det i framtiden. De har rätt att kräva den tryggheten. De skall inte kunna förs bort från sina arbeten och sina hem därför att militären kräver att få ta jorden och skogen i anspråk för sin improduktiva och destruktiva verksamhet.

Vänsterpartiet kommunisterna är över huvud taget motståndare till den nuvarande militärpolitiken och har under en följd av år föreslagit försvar i andra former och krävt att miljardrullningen till så onyttiga ting som krigsmakten skall hejdas.

Vår bestämda mening är att militären inte skall få ytterligare anslag för ett nytt övningsfält på Gotland. Om riksdagen i dag uttalar detta som sin mening kan projekteringen och utredningarna avbrytas. Det skulle spara pengar och även lugna befolkningen på ön.

Herr talman! Jag vill med det anförda yrka bifall till motionen 178.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (c):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisternas inställning i försvarsfrågorna är väl känd här i kammaren, och det finns därför ingen anledning för mig att ta upp den. Jag skall hålla mig till frågan om ett utökat övningsfält på Gotland.

Denna fråga handläggs f. n. av de olika instanserna på ön. Länsstyrelsen har infortrat remissyttranden i anledning av förslag från den arbetsgrupp som nämns i betänkandet, och länsstyrelsen skall den 15 mars ta ställning i yttrande till försvarets fastighetsnämnd. Detta är sakläget.

Motionärerna begär att riksdagen uttalar att projekteringen av ett nytt militärt övningsfält på Gotland helt bör avskrivas. Motiveringarna anges vara undvikande av ödeläggelse av jord- och skogsbruksmark samt miljö-, sysselsättnings- och kostnadssynpunkter.

Den fråga som motionärerna har tagit upp är av stort intresse från gotländsk synpunkt och har, sedan planerna på ett utökat övningsfält blivit kända på Gotland, varit föremål för en intensiv debatt. Personligen har jag uttalat att detta är den svåraste avvägningsfråga som jag i mitt politiska liv har ställt inför. Anledningen till att frågan rent känslomässigt är så svår är att här kommer två försvarsvänliga grupper på kollisionkurs med varandra: den av hävd försvarsvänligt inställda jordbruksbefolkningen och företrädarna för försvarsmakten. Lantbruksbefolkningen vill självfallet behålla jord- och skogsmark, som ju är grunden för försörjning och trygghet. Försvarsmakten ställer anspråk på mer övningsmark för att tillfredsställande kunna bedriva utbildningen. Så långt jag kan minnas har det alltid rätt ett mycket gott förhållande mellan dessa två parter på Gotland. Ett exempel på det är att lantbruksbefolkningen alltid välvilligt ställt övningsområden på privat mark till förfogande, så att utbildningen i stort sett har kunnat bedrivas över hela ytan.

Jag tror att jag utan vidare kan påstå att Gotlands befolkning vill behålla de nuvarande förbanden på Gotland. Läget motiverar också från försvarssynpunkt – vilket ju är huvudfrågan – att så sker. Försvarsverksamheten innebär ett betydande tillskott av sysselsättningstillfällen på ön. Försvarsmakten har f. n. ca 1 200 fast anställda på Gotland, vilket utgör ca 6 % av den totala sysselsättningen. Härtill kommer betydande indirekta sysselsättningseffekter. Verksamheten är att betrakta som en basnäring och motsvarar drygt en tredjedel av sysselsättningen inom tillverkningsindustri och mineralbrytning. Det är alltså ganska klart att det är av stor vikt att sammanjämka motstridande intressen och finna lösningar som så långt som möjligt kan grundlägga ett fortsatt gott förhållande mellan lantbruksbefolkningen – lantbruket är fortfarande från sysselsättnings- och försörjningssynpunkt den tyngst vägande faktorn på Gotland – och försvarsmakten.

Jag vill säga någonting om Gotlands kommuns remissyttrande, eftersom jag är ordförande i kommunfullmäktige. Vi har yttrat oss i frågan till länsstyrelsen.

Nr 68

Onsdagen den
18 februari 1976

*Avbrytande av
projekteringen av
militärt övningsfält
på Gotland*

Onsdagen den
18 februari 1976

*Avbrytande av
projekteringen av
militärt övningsfält
på Gotland*

I yttrandet tas de olika studerade alternativen till markområden upp till granskning. Martillealternativet avstyrks. Ianspråkstagandet av detta område skulle medföra alltför stora negativa verkningar från sysselsättningssynpunkt, bosättningssynpunkt – alltför många skulle få lämna sina hem – och från plansynpunkter; bl. a. skulle den tänkta utbyggnaden av Vible samhälle hämmas. Det kommer alltså här in ett direkt kommunalt planintresse. Därtill kommer att man under senare tid har funnit att det i Martilleområdet finns ett betydande antal fornyfynd, vilka medför svårigheter att utnyttja området för övningar och även stora kostnader för utgrävning – en summa på mellan 5 och 6 milj. kr. har nämnts.

I sitt yttrande beträffande Homaområdet säger kommunen inledningsvis att man vill ha klarlagt huruvida stridsvagnarna på sikt kommer att bibehållas på Gotland. Om stridsvagnarna även på sikt kommer att bibehållas i Gotlands försvar och övningsverksamheten inte tillfredsställande kan bedrivas under nuvarande förhållanden uttalar kommunen viss förståelse för försvarsmaktens krav.

Alternativet Homa avstyrks emellertid. Som herr Hallgren här redan har nämnt berörs 17 jordsbruksföretag, varav en del skulle tvingas att upphöra med sin verksamhet på grund av arealförlusten. Kommunen anför i sitt yttrande även andra skäl för sitt avstyrkande. Jag skall här emellertid inte gå in på dessa skäl.

Kommunen förordar i stället en fortsatt utredning när det gäller ett utökat Toftafält. Vägfrågan spelar över huvud taget en stor roll i kommunens yttrande. De som har besökt Gotland känner ju till Toftavägen, som löper utmed den utomordentligt natursköna västra kusten nedåt Sudret. Det är den vägen som här skulle komma i farozonen. Vi bedömer det så att det skulle vara svårt att bedriva övningar med överfart av Toftavägen. Vägen är svår att stänga av, särskilt sommartid när trafiken är intensiv. Övergångar eller undergångar, s. k. korsningsfria övergångar, skulle också försvåra övningsverksamheten. Om man övar på den östra sidan av vägen, sprider man förbandet. När man sedan skall ta sig över vägen får man smala av det hela, och det skulle enligt vår lekmanmässiga bedömning försvåra övningarna.

Därtill kommer den sida av saken som herr Hallgren här nämnde, nämligen den att vi har sparsamma väganslag för Gotlands del. Vi ser med oro på att en del av dessa sparsamma anslag skall användas för att anlägga en ny väg omkring det tänkta Homaområdet. Gotlands kommun avstyrker alltså Homaalternativet men förordar ett studium av ett utökat Toftafält.

I dagens situation när frågan är under handläggning skulle jag önska att vi här i kammaren inte får en uppslitande debatt i denna fråga. Som jag tidigare sagt är det av vikt att man här kan sammanjämka de motstridiga intressena på Gotland.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Det är intressant att lyssna till herr Hallgrens omsorg om Gotlands folk och Gotlands jordbruk. Jag vågar påstå att den omsorgen och det intresset är mycket hastigt påkomna. I stort sett samma argument har talare från vpk använt vid tidigare debatter när det gällt nya eller utökade övningsfält för militära ändamål.

Denna gång gäller vpk:s attack projekteringen av ett nytt övningsfält på Gotland. Herr Hallgren och hans medmotionärer framhåller bl. a. i motionen 1975/76:178:

”Vänsterpartiet kommunisterna är över huvud taget motståndare till den nuvarande militärpolitiken och har under många riksdagar krävt en kraftig nedskärning av anslagen till krigsmakten. Vår bestämda mening är att militären inte skall få ytterligare anslag för ett nytt övningsfält på Gotland.”

Av försvarsutskottets betänkande nr 19 framgår att försvarsutskottet har en annan mening. Riksdagen har nyss beslutat om den framtida fredsorganisationen på Gotland. Det gäller att få fram övningsmark, som P 18 kan disponera.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Herr Peterssons i Gäddvik påstående att vårt intresse för denna fråga skulle vara hastigt påkommet får stå för hans egen räkning. Vi har under en lång rad år motionerat om en annan försvarsordning. I den ingår naturligtvis att man skall stoppa utvidgningar av de militära anläggningarna och begränsa de områden som nu har tagits i anspråk av militära myndigheter för övningar. Man bör finna andra övningsmetoder för att inte än mer av den svenska jorden skall fördärvas av militär verksamhet. Alla som har sett ett skjutfält vet att marken där ter sig som ett månlandskap. Den kan aldrig återställas på ett riktigt sätt, i varje fall inte inom rimlig framtid. En sådan utveckling vill vi stoppa i detta fall.

Vi skall inte nu ta upp någon debatt om de stora försvarsfrågorna. De kommer att behandlas senare. Vänsterpartiet kommunisterna har i år liksom tidigare år motionerat om en kraftig nedprutning av försvarskostnaderna. Vår bestämda uppfattning är att en sådan nedprutning måste ske. Pengarna skall användas till andra nyttiga ändamål och får inte fördas på krigsmateriel och övningar.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 178 av herr Hallgren m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 19 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 178.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hallgren begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 299
Nej - 17
Avstår - 4

§ 12 Föredrogs

Kulturutskottets betänkanden

1975/76:26 med anledning av propositionen 1975/76:101 såvitt gäller anslag på tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 till vissa byggnadsarbeten för Sveriges Radio

1975/76:27 med anledning av motion om åtgärder för att förbättra den offentliga svenskan

Utbildningsutskottets betänkande

1975/76:17 med anledning av propositionen 1975/76:100 såvitt gäller anslag till universitets- och högskoleämbetet m. m. jämte motion

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 13 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1975/76:18 med anledning av propositionen 1975/76:100 såvitt gäller anslag till utbildningsdepartementet samt till utbildning inom kulturområdet jämte motioner.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Utbildning av konservatorer

Herr SÖRENSON (s):

Herr talman! I motionen 1975/76:1500 har jag tillsammans med ett par medmotionärer lagt fram förslag till en ny utbildningsgång inom högskoleområdet som berör konservatorerna. Vi gör det därför att det ännu 1976 inte finns någon utbildning i det här landet för konservatorer. Vid konsthögskolans institut för materialkunskap har man visserligen en utbildningsgång som väsentligen avser konservatorers vidareutbildning, men fram till nu har de konservatorer som har velat etablera sig i vårt land fått söka sig en utbildning på egna villkor, ofta genom an-

ställningar och praktikanttjänster hos yrkesverksamma konservatorer eller firmor som arbetar inom området.

Intagning av nya studerande vid konsthögskolans institut för materialkunskap enligt de ursprungliga planerna skedde åren 1965 och 1967. Därefter har någon intagning till sådan utbildning inte förekommit i vårt land. Däremot har man från läsåret 1969/70 vid materialinstitutet bedrivit kursverksamhet med en ändå mera uttalad vidareutbildningskaraktär än den som ägde rum enligt de ursprungliga planerna. På grund av de begränsade möjligheterna till utbildning har förberedelse till yrkesverksamhet som konservator i mycket stor utsträckning skett genom arbete hos privatpraktiserande konservatorer. På senare år har det emellertid blivit mycket svårare att få praktik på området. Fler och fler företag går ifrån branschen, och det blir alltså mindre och mindre möjligheter för blivande konservatorer att skaffa sig den här typen av utbildning.

Yrkesutbildningsberedningen fann i sitt arbete med förslag till ämnesutbildning för blivande lärare i yrkesteknik att förslagen kunde få en vidare användning än enbart för blivande lärare. Man fick till stånd en utbildning på försök inom textilområdet för textilkonservatorer, och f. n. bedrivs inom detta smala område sådan försöksutbildning på åtta anstalter i Sverige.

Det är allt som hittills har hänt inom konservatorsutbildningen.

Det har också gjorts en rad utredningar, bl. a. inom MUS 65, som har kommit fram till att det finns ett stort behov av konservatorer och av konservatorsutbildning i det svenska samhället, ett behov som man har diskuterat möjligheterna att kunna täcka. Det är vad vi avser med vår motion.

Nu säger emellertid utskottet i detta avsnitt att det f. n. inte finns "någon permanent och systematisk utbildning av konservatorer i Sverige. Konstnärsutbildningssakkunniga kommer emellertid inom kort att lägga fram förslag om grundutbildning och vidareutbildning av konservatorer. Med hänsyn härtill anser utskottet att yrkandet i motionen 1975/76:1500 inte behöver föranleda någon riksdagens åtgärd, varför utskottet avstyrker motionen."

Jag har noga försökt gå igenom vad som finns att läsa på området, men jag har inte på något ställe funnit sådana direktiv som utskottet talar om. Därför ställer jag mig något undrande till utskottets sätt att avstyrka motionen. Men jag litar ändå på att utskottet vid underhandskontakter har fått upplysningar som tyder på att sådant förslag kommer att läggas fram. Med hänsyn härtill finns det ingen anledning för mig att nu yrka bifall till motionen. Men jag kommer att försöka hålla frågan under observation så noga som jag har möjligheter att göra det och återkomma om det i nästa års material – t. ex. budgetpropositionen – inte finns något förslag om frågornas lösning.

Jag hade också förra året kontakter med konservatorer och fick uppmaningar att lägga fram en motion, och jag förstod då av utredningsmaterialet att man kanske kunde vänta sig något i framtiden. Men efter-

som det inte har hänt något nytt i år beslöt jag mig för att väcka en motion.

Herr talman! Jag kommer, som jag nyss nämnt, att hålla frågan under observation, men jag yrkar inte bifall till motionen nu.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Får jag bara helt kort säga att i själva sakfrågan har herr Sörenson rätt när det gäller bristen på lämplig utbildning för ifrågavarande yrkesgrupp. Men utbildningsutskottet har inhämtat att konstnärsutbildningssakkunniga arbetar med problemet och avser att lägga fram förslag. Att då begära ytterligare utredning är inte rimligt.

Vi avvaktar sålunda, herr talman, ett utredningsförslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 3 och 4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 14 Fortbildning för barnmorskor

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1975/76:19 med anledning av motioner om fortbildning för barnmorskor.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Det här är en gammal bekant, som riksdagen på nytt behandlar – fast den gått genom ett annat utskott än tidigare. Det gäller smärtlindring vid förlossning. Bakgrunden till den motion 1502 som behandlas i detta utskottsbetänkande är de uttalanden som riksdagen gjorde redan 1971 med anledning av en serie motioner, som krävde att alla kvinnor som önskade skulle ha rätt till smärtlindring vid förlossning. Riksdagen ställde sig bakom det kravet, som grundade sig på att man visste att en mycket stor majoritet av kvinnor som fött barn har upplevt en outhärdlig smärta och att den smärtlindring som gavs inte varit till fyllest.

Det som i andra medicinska sammanhang är en självklarhet – att patienten inte skall behöva uppleva onödig smärta – var 1970 inte självklart vid en förlossning och är det ännu inte. Fortfarande gäller den allmänna sentensen att en förlossning är ett normalt tillstånd, och därför behöver man inte ge fullvärdig smärtlindring. Den uppfattningen har alltför stor spridning i många av de yrkeskårer som arbetar inom sjukvården.

Nå, hur skulle man snabbast komma fram till den här smärtlindringen för alla som så önskade? Vi bedömde redan 1971 att den bästa vägen skulle vara att förbättra utbildningen för barnmorskor och ge dem den bästa kunskapen, eftersom barnmorskor är de som till den allt övervägande delen förlöser våra kvinnor i det här samhället. Riksdagen uttalade sig också mycket starkt för en ordentlig grundutbildning och en vidareutbildning av barnmorskorna. Man underströk att det var viktigt att ändra på det förhållandet att, även om barnmorskeutbildningen bedrevs efter en och samma läroplan, utbildningen varierade högst betydligt beroende på initiativ hos respektive klinikchef. Det fick inte, sade riksdagen, vara avhängigt av lokala intressen hurudan utbildningen blev, utan den borde vara likvärdig över hela landet. Riksdagen krävde också att detta skulle noga beaktas i en överläggning mellan skolöverstyrelsen och socialstyrelsen.

Vad som har skett sedan dess är rätt nedslående. Trots riksdagens starka uttalande har i praktiken bara 20 kvinnor av 1 000, eller 2 %, fått fullvärdig smärtlindring. Ändå vet man genom vetenskapliga undersökningar att 840 av 1 000 kvinnor skulle ha behövt effektiv smärtlindring. Nu har man kommit så långt – det är riktigt och bra, det skall poängteras – att enligt en ny läroplan alla nyutbildade barnmorskor fr. o. m. 1973 har utbildning i och kunskap om de nya smärtlindningsmetoderna. Det har också utskottet anfört i betänkandet. Men de barnmorskor som är utbildade före 1973 – och det är majoriteten av alla barnmorskor – har inte utbildning och kunskap om de här metoderna.

Det var skälet till att Barnmorskeförbundet 1973 begärde hos skolöverstyrelsen att få en fortbildning till stånd, och det har också begärts i motionen 1502. Skolöverstyrelsen har sedan, i februari 1975, svarat i en skrivelse till Barnmorskeförbundet att en fortbildning skall anordnas genom landstingens försorg och bekostas av dessa.

Trots att riksdagen alltså har understrukit att utbildningen i de nya smärtlindningsmetoderna skall vara likvärdig för hela landet och att det förhållandet särskilt skulle uppmärksammas har detta uttalande inte lett till likvärdig fortbildning på området – och kommer inte att göra det så länge prioriteringarna skall ligga hos landstingen. Det är angeläget att riksdagens uttalande från 1971 förverkligas – att alla kvinnor, oavsett bostadsort, skall ha rätt till smärtlindring och att möjligheten att få sådan smärtlindring inte får vara avhängig av lokala intressen.

Vi begärde i den motion som vi väckte vid årets riksdag i början av januari månad att skolöverstyrelsen – för att snabbt få till stånd en smärtlindring för alla – omgående bör sätta i gång en fortbildning av barnmorskor i smärtlindningsmetoder. Vi har sökt oss fram med olika förslag här i riksdagen och på olika vägar – utbildningsvägen och via socialutskottet – för att få till stånd snabba resultat, hela tiden med det syftet att de kvinnor som önskar skall få smärtlindring.

Detta är bakgrunden till det betänkande som ligger på riksdagens bord. Det är med glädje jag noterar utskottets positiva uttalande – liksom riks-

dagens tidigare positiva uttalanden – om rättigheten för alla kvinnor att få fullständig smärtlindring och om vikten av att vidareutbildning av barnmorskor kommer till stånd.

Jag vill be kammarens ledamöter att vid tillfälle läsa igenom den direkta avskrift av de råd och anvisningar från 1969 som finns i utbildningsutskottets betänkande nr 19. Redan 1971 kritiserade vi mycket hårt dessa råd och anvisningar. De har minst sagt en gammaldags prägel. De är verkligen värda att notera, eftersom de fortfarande är styrande för den tillämpning av utbildningen som kommer till stånd. Det står bl. a. så här:

”Kvinnors upplevelse av förlossningssmärta är utomordentligt växlande beroende på känslighet och ’smärtröskel’. Smärtupplevelsen varierar under förlossningens olika skeden men kan även bero på sinnesintryck, stämningsläge eller trötthetsgrad.

Oro och ängslan förstärker smärtupplevelsen ---.”

Ja, var någonstans vid ett annat tillfälle när en patient upplever smärta talar man om att det är sinnesintryck, stämningsläge och trötthetsgrad som åstadkommer smärtupplevelse? Jag kan med egen erfarenhet vidimera att oavsett lugn, trygghet och stöd under förlossningen gör det ont att föda barn, och det skall man komma ihåg. Man får inte låta sådana här värderingar slå igenom vid tillämpningen av besluten om smärtlindring.

Det står vidare i dessa råd och anvisningar:

”Smärtan kan ha stor betydelse för upptäckt och behandling av rubbningar i värbabet eller andra komplikationer under förlossningen. En --- smärtlindring kan --- dölja för diagnosen viktiga smärteaktioner.”

Ingenstans inom vår sjukvård låter vi sådana skäl vara styrande för att underlåta att ge smärtlindring, och vi skall naturligtvis inte heller göra det vid förlossning.

Vidare står det:

”Det är naturligt att läkaren i varje enskilt fall måste väga effekten av de metoder för smärtlindring som står till buds ---.” Det är alltså läkaren som skall göra det, men det är inte läkaren som är med vid förlossningen utan det är barnmorskan.

Man vänder sig också delvis mot paracervikalmetoden och säger att den kan administreras av läkare men inte är lämplig att överlåtas på barnmorskor. Senare i betänkandet framhålls att denna metod tillämpas på många håll och ges av barnmorskor under läkares administration.

Men det intressanta kommer ändå på s. 4, där det heter:

”Barnafödorskans önskan beträffande smärtlindring vid förlossning skall tillgodoses i den utsträckning medicinska skäl medger. Smärtlindring vid förlossning ges i enlighet med den ansvarige läkares intentioner. Det ankommer på denne att göra tjänstgörande barnmorskor förtrogna med de för dem nya smärtlindringsmetoder, som han önskar skall komma till användning.”

För det första har man inte upptäckt att det finns kvinnliga läkare.

För det andra är det alltså de smärtlindringsmetoder som läkaren önskar skall komma till användning som får tillämpas.

Detta är de råd och anvisningar som styr alla former av smärtlindring som ges inom olika landsting. Det är beroende av den enskilde klinikchefen om kvinnorna får den rätt till smärtlindring som riksdagen har uttalat sig för.

På många punkter i betänkandet finns sådant som vi bör akta oss för. Det står i den nya läroplanen från år 1973 att barnmorskorna skall ha *kunskap om* och *kunnighet i* smärtlindringsmetoder. Det kan ses som en semantisk fråga men risken är att därmed avses att barnmorskorna skall ha kunskap om många metoder men kunnighet bara i några. Det kan enligt min uppfattning inte ha varit riksdagens mening 1971 att man skall ha kunnighet bara i några metoder utan man skall ha kunnighet i *samtliga* metoder som kan och bör användas av barnmorskor, även den som läkaren nu överlåter på barnmorskor inom flera sjukvårdsområden att tillämpa, nämligen paracervikalmetoden.

Utskottet har i sitt betänkande understrukit – och det vill jag positivt notera – att många av de nu tjänstgörande barnmorskorna har fått sin utbildning enligt den tidigare gällande läroplanen, och jag vill understryka att de flesta barnmorskor saknar den kompletterande fortbildning som behövs. Utskottet säger vidare att det är angeläget att barnmorskor med utbildning enligt äldre studiegång skall få en enhetlig kompetens i vad gäller metoder för smärtlindring svarande mot den som erhålls efter genomgången utbildning enligt gällande läroplan. Man ser det som ett mycket viktigt led i strävandena att förverkliga 1971 års riksdagsbeslut att detta kommer till stånd.

Sedan gör utskottet en liten undanglidning genom att säga att det ändå är landstingens sak att ge denna fortbildning enligt en uppgörelse som har träffats. Men för att trots allt tillmötesgå motionärerna förordar utskottet sedan att skolöverstyrelsen skall utarbeta studieplaner för åstadkommande av enhetlighet och uttalar också att riksdagen bör ge regeringen till känna vad utskottet sagt i anledning av motionerna i fråga.

Man kan naturligtvis tolka utskottets betänkande som ett tillmötesgående mot motionärerna, och det är det i många delar. Men det finns ett undantag som är allvarligt, och det undantaget rycker på sätt och vis undan motionen 1975/76:1502, eftersom utskottet säger att landstingen skall sköta om denna utbildning.

Redan 1971 poängterade riksdagen att utbildningen blir olika i olika landsting beroende på klinikchefernas inställning. Riksdagen uttalade att det måste vara en enhetlig utbildning över hela landet för alla barnmorskor så att alla kvinnor skall få samma rätt till smärtlindring vid förlossning. Detta har riksdagen ställt sig bakom och borde i konsekvens med det också se till att det kunde genomföras. Vi motionärer menar att detta inte får vara beroende på om olika landsting prioriterar olika i de här frågorna, utan det måste i så fall påkalla ett initiativ från regeringens sida att lägga ut just denna fortbildning direkt på skolöver-

styrelsen.

Vi har på olika sätt agerat i riksdagen sedan 1971 för att ge kvinnorna smärtlindring vid förlossning. Fortfarande är det dock bara 2 % som får den fullgoda smärtlindring som alla rimligen borde kunna kräva. Vi kommer naturligtvis inte att låta oss nöja med att få fler läroplaner, om icke detta snabbt leder till att alla barnmorskor får den utbildning de skall ha för att kunna ge kvinnorna smärtlindring, så att man skall kunna fullfölja riksdagens uttalande från år 1971.

Vi utgår från att det i utskottets betänkande också ligger ett sådant medgivande, att därest dessa läroplaner inte snabbt kommer att sättas i verket och användas av landstingen får man överväga att gå till mötes det krav som finns i motionen 1502, nämligen att tillse att en sådan utbildning sker under skolöverstyrelsens överinseende och därmed kommer alla till del.

I detta anförande instämde herr Larsson i Vänersborg (s), fru Radesjö (s), fru Hansson (s), fru Normark (s), fru Thunvall (s), fru Hjalmarsson (s) och fru Andersson i Kumla (s), herr Johansson i Arvika (s), fru Ohlin (s), fru Lagergren (s), fru Johansson i Hovmantorp (s), fru Rönnung (s), fru Lantz (vpk) och fru Bergander (s), herr Lindkvist (s) samt fröken Engman (s) och fru Nordlander (vpk).

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Utbildningsutskottet är inte sakkunnigt när det gäller frågan om vilka smärtlindringsmetoder man skall använda sig av. Vi vill inte gå in i den debatten över huvud taget, utan vi har, för att de som är intresserade av detta skall få del av vad som tillämpas, valt att i betänkandet ta in en avskrift av socialstyrelsens råd och anvisningar. Sedan går vi i betänkandet inte in i den problematiken utan sysslar bara med utbildningsfrågorna.

Det är riktigt som fru Theorin säger att utskottet här ganska väl har tillgodosett motionärernas önskemål men på en punkt inte följt dem. Det är i fråga om huvudmannaskapet för utbildningen.

Man kan inte bara hur lätt som helst flytta över huvudmannaskapet för en utbildning. Det är ju på det sättet att landstingen är huvudmän för denna typ av utbildning, och Landstingsförbundet eller landstingen har inte hos regeringen aktualiserat frågan om ändrat huvudmannaskap. Det är möjligt att det sker en glidning nu, men jag vill gärna erinra om att det pågår ett omfattande utredningsarbete i den s. k. SSK-utredningen om vem – staten eller kommunerna – som skall svara för utbildningskostnaderna. I avvaktan på att SSK-utredningen framlägger sitt förslag om utbildningskostnadernas fördelning har riksdagen under de senare två åren konsekvent avvisat yrkanden om utbyte av huvudmannaskap.

Jag vill understryka att det är självklart att om en huvudman icke sköter utbildningen tillfredsställande, så kan man i längden icke acceptera

ett sådant huvudmannaskap. Nu hoppas utbildningsutskottet att de enhetliga studieplanerna skall medverka till att landstingen runt om i landet ger en adekvat fortbildning på det här området åt barnmorskorna. Men jag vill gärna säga att visar det sig att de inte leder till önskat resultat, blir det nödvändigt att på allvar aktualisera frågan om ett ändrat huvudmannaskap.

Vi bör sålunda avvakta vad som händer när skolöverstyrelsen nu har skapat enhetliga läroplaner och vad som sker i samband med att SSK-utredningen lägger fram sitt betänkande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Jag vill hålla med om nästan allt vad fru Theorin nyss sade här i talarstolen. Det var ett anförande som jag gärna hade instämt i – utom när det gäller att man skulle flytta huvudmannaskapet. Den saken har fru Swartz och jag inte berört i vår motion, men just nu tänker jag att det kanske kan vara lämpligt att göra så. – Detta var det enda som gjorde att jag inte kunde instämma i fru Theorins anförande.

Det är bra att man i år har tagit denna fråga så på allvar att man har brutit ut en bit av den från socialutskottet och lagt den på utbildningsutskottet. Jag tror att utbildningsfrågan på det sättet får större tyngd.

Jag skulle emellertid vilja understryka en sak som fru Theorin inte tog upp i sitt anförande. Hon sade att man när det gäller smärtlindring är beroende av hur klinikchefen ser på frågan, och det är alldeles riktigt. Någoting ganska skrämmande är emellertid att det även finns en viss spänning inom många sjukvårdsenheter i fråga om vilka metoder som är lämpliga; man diskuterar om det skall vara någon av de s. k. aktiva metoderna för smärtlindring eller någon av de passiva metoderna. En patient kan alltså inte få den metod som hon vill ha, eftersom det avgörande är vilken metod som läkare och barnmorskor just på det sjukhuset vill tillämpa.

På s. 6 i betänkandet tar utskottet upp punkterna i 1973 års läroplan och nämner på slutet också psykiska metoder. Jag tror att det är väldigt viktigt att man i vidareutbildningen får med alla punkter så att barnmorskorna får lära sig alla metoder och sedan kan ge patienten den typ av smärtlindring som hon vill ha. Då gör vidareutbildningen allra mest nytta.

Jag har inget särskilt yrkande utan kan med glädje yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan.

I detta anförande instämde fru Swartz (fp).

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Låt mig bara till fru Frænkel säga att det just är ett av de stora problemen – jag tog upp det redan 1971 och har berört det

i den här diskussionen också – att socialstyrelsen i sina anvisningar ger klinikchefen fullmakt att avgöra vilken metod han skall använda. Om man bor i Borås och har en förutseende och bra klinikchef får man paravervikalbedövning, bor man i Västervik får man det också. Men bor man någon annanstans, där klinikchefen är negativ mot den metoden, får man inte den formen av smärtlindring.

Jag har funnit anledning att hårt kritisera dessa råd och anvisningar från socialstyrelsen, och jag hoppas att socialstyrelsen snabbt ser till att de förnyas enligt modernt språkbruk och tar bort de värderingar som ligger som en spärr både i sak och i språk.

Jag pekade tidigare på att det är klinikchefen som avgör vilka smärtlindringsmetoder som skall komma till användning. Då kan möjligen i bästa fall den kvinna som skall föda barn komma i åtnjutande av *hans* önskemål om smärtlindringsmetoder om han har tid att granska henne, vilket han för övrigt oftast inte har; det är barnmorskorna som sköter om detta. Här finns mycket att rensa ut i gamla värderingar.

Det var positivt och glädjande att höra utbildningsutskottets ordförande, som poängterade att därest man inte såg resultat mycket snabbt, så skulle man kunna få se över huvudmannaskapsfrågan.

Vi har i motionen 1502 varit medvetna om att det anses att denna fortbildning skall anordnas av landstingen. Vi har pekat på en väg som användes 1975, då det gällde ett särskilt anslag till preventivmedelsrådgivningen över socialstyrelsens stat. Riksdagen ansåg att det var angeläget att man snabbt fick ut den kunskapen och gav extra anslag via socialstyrelsen. På samma sätt kan man tänka sig, om det finns intresse – och det utgår jag från att det gör efter den här debatten –, att man över skolöverstyrelsens stat ger ett extra anslag till denna fortbildning för barnmorskorna, så att den blir likvärdig över hela landet i enlighet med riksdagens uttalande från 1971. Det är naturligtvis också oerhört viktigt att man inte bara skall lära sig samma saker, man skall också ha möjlighet att utöva det man lär sig. Man skall ha kunskaper om men också kunnighet i metoderna. Det måste ges nya råd och anvisningar från socialstyrelsen som följer upp de intentioner som finns i de nya läroplanerna, så att alla barnmorskor får möjlighet att använda alla kända smärtlindringsmetoder.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15 Affärstidsreglering

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:23 med anledning av motion om affärstidsreglering.

I detta betänkande behandlades motionen 1975/76:333 av fru Nordlander m. fl. (vpk), vari hemstälts att riksdagen uttalade sig för ett förbud

mot öppethållande på sön- och helgdagar för butiker och varuhus och hemställde till regeringen att förslag till författningstext härom utarbetades.

Nr 68

Onsdagen den
18 februari 1976

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:333.

Affärstidsreglering

Reservation hade avgivits av herr Pettersson i Västerås (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:333 hos regeringen skulle anhålla om förslag till lag om förbud mot öppethållande av butiker och varuhus på sön- och helgdagar.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna anser att förslag som föreläggs riksdagen inte alltid behöver föregås av en särskild utredning, och därför har vi på nytt återkommit med en motion i affärstidsfrågan. Det utredningsmaterial som redan finns i denna fråga ger enligt vår mening tillräckligt underlag för ett konkret beslut om reglerat öppethållande för butiker och varuhus.

Vårt parti ser som en risk, om beslutet skjuts på framtiden, att – som det står i reservationen – konsumenternas köpvanor förändras så att inköpvaniemässigt kommer att förläggas till sön- och helgdagar.

Affärstidsnämnden, som under tiden efter det att lagen slopades haft till uppgift att följa utvecklingen, visar i sina undersökningar att det är först när butikerna tillämpar ett mera regelbundet öppethållande som konsumenterna inordnar söndagshandeln i sitt inköpsmönster. Man konstaterar att en ny vana har utvecklats i vissa delar av det svenska samhället, "att handla på söndagar".

Handelns utredningsinstitut, som också har gjort många undersökningar under den s. k. provperioden, har inte heller funnit att söndagshandlandet är ett konsumentbehov. Man konstaterar i stället vad vi hela tiden hävdar: att detaljhandeln använder öppethållandet på söndagar som ett konkurrensmedel.

Vetskapen om att dagligvaruhandeln omfattade en summa på ca 42 miljarder under det senaste året förklarar konkurrensen om kunderna. Klart är att de stora varuhuskedjorna använder alla medel, också söndagsöppet, för att kapa åt sig största möjliga andel av den summan. Köpkraften ökar inte med ökat öppethållande; konkurrensen gäller att dra kunder från någon annan. När varuhuset på en ort blir ledande i öppethållandet, tvingas andra butiker av konkurrensskäl att följa efter, och så rullar det hela i gång. Om ingen butik börjar så blir det inget söndagsöppet på den orten. Det bevisas av att stora regionala skillnader föreligger i andelen butiker som tillämpar söndagsöppet. En hög andel söndagsöppethållande inom varuhus och inom livsmedelshandel redovisas bl. a. i Kalmar, Växjö, Helsingborg och Eskilstuna.

Söndagsöppethållandet följer inte alls det mönster som undersökning-

33

arna i samband med lagens slopande gav besked om. Med undantag för Stockholm fanns inga önskemål om öppethållande för inköp av livsmedel. Däremot fanns vissa önskemål – men det gällde också de större städerna – om ökat kvällsöppethållande inom en del branscher, bl. a. för affärer som säljer kläder, skor, möbler och bilar. Därför är det anmärkningsvärt att det enbart är på varuhus- och livsmedelssidan som söndagsöppethållande genomgående har ökat. I november 1974 var andelen varuhus med öppethållande på söndagar 22 %, och för den enskilda livsmedelshandeln var motsvarande siffra 17 %. Det är i dag en relativt stabil andel, men det finns en tendens att nyetablerade livsmedelsbutiker i större utsträckning tillämpar söndagsöppet.

Det finns också andra regionala skillnader som främst hänförs till att vara ett utslag av affärskedjornas lokaliseringspolitik men som ändå är anmärkningsvärda i detta sammanhang. Man har framför allt etablerat sig där köpkraften är störst. Öppethållande på söndagar i dessa köpstarka områden ger den redan privilegierade befolkningen där ytterligare en favör. Det bestyrks också av att personer ur de högre socialgrupperna oftare anger att de har tillgång till söndagsöppet än andra. Varuhus- och stormarknadskunderna är oftast bilburna.

Hur ser då söndagskunden ut? Är det de förvärvsarbetande som anser sig tvungade att använda sön- och helgdagar för inköp? Ingen utredning visar sådant resultat – utredningarna visar i stället att det är personer ur de yngre åldrarna som handlar på söndagarna. Intensiva söndagskunder är mest de yngsta och de som ännu inte har barn. När det gäller förvärvsarbetande och hemarbetande kvinnor med barn, så handlar båda kategorierna på söndagar i samma utsträckning.

Jag har redan sagt att söndagskunden oftare kommer från de högre socialgrupperna. Skillnaderna mellan de högre och lägre socialgrupperna är också störst bland de yngsta intensiva söndagskunderna.

70 % av söndagskunderna köper enbart kioskvaror eller livsmedel för mindre summor; det är alltså inga planerade inköp som görs. Söndagshandeln omfattar inga andra varor än vardagshandeln eller påfallande höga inköpssummor. Söndagsköpen liknar vardagsköpen – det är bara kunderna som är annorlunda. I stort sett samtliga söndagskunder anser sig kunna utföra sina inköp på andra dagar under veckan.

Även om det av affärstidsnämndens undersökningar inte framgår att söndagsöppet påverkar prisnivån i negativ riktning så är det svårt att övertyga allmänheten om detta. Man kan naturligtvis reglera personalbehovet under de övriga arbetsdagarna, men arbetskraftsbehovet borde ändå öka. Eller ställer söndagskunden mindre krav på service?

Att de extraanställda som tjänstgör på obekväma arbetstider utnyttjas är ingen ovanlighet. Det utgår helt godtyckliga ersättningar, som även med 100 % tillägg för den obekväma arbetstiden gör att timlönen ändå inte blir högre än avtalsenlig timlön. Sociala förmåner är helt obefintliga, liksom anställningstryggheten. På varuhusen i Stockholm är dessutom 70 % av samtliga anställda deltidarbetande med de nackdelar som del-

tidsarbetet medför. Andelen heltidsanställda inom handeln visar en liten minskning under de senaste åren.

De handelsanställdas organisationer har hela tiden varit motståndare till de fria affärstiderna och krävt en minimiarbets-tid för sina deltid-sarbetande medlemmar som ger utrymme för såväl sociala förmåner som anställningstrygghet. De extraarbetande som ställer upp på söndagsarbete är oftast oorganiserade och blir därmed en broms för krav på deltid-sförbättringar.

Vänsterpartiet kommunisterna hävdar att konsumentbehovet inte kan användas som motivering för ett fortsatt söndagsöppethållande och att det inte heller föreligger ytterligare behov av utredningsmaterial.

Utskottet var vid behandlingen av de motioner som förelåg 1975 enigt om – vilket också kan utläsas av näringsutskottets betänkande – att flera skäl kunde anses tala för en reglering i någon form av butikernas öppethållande. Trots detta beslutades om en ny utredning för att granska affärstidsnämndens material, alltså det material som nu föreligger och som är fullt tillräckligt för ett konkret beslut. Vi i vpk menar att regeringen under denna tid borde ha fått fram förslag som kunde leda till ett konkret beslut. Som framhållits i motionen är vi rädda för vad ytterligare tidsutdräkt kan föra med sig i denna fråga.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till den reservation som har fogats till näringsutskottets betänkande nr 23.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Kanske jag nu överdriver något, men när jag lyssnade på fru Nordlander fick jag ett intryck av att det egentligen bara skulle vara vänsterpartiet kommunisterna som ägnat sig åt affärstidsfrågan och gjort något för att lösa den. Så är det naturligtvis inte. Vi känner alla till att såväl regeringen som näringsutskottet och enskilda riksdagsledamöter har ägnat denna betydelsefulla fråga mycket stor uppmärksamhet. Motioner med förslag om återinförande av affärstidsregleringen har också behandlats av flera riksdagar.

Förra året uttalade riksdagen att det var angeläget att affärstidsnämndens slutredovisning framlades så snart som möjligt och att därpå följande utredningsarbete bedrevs med stor snabbhet. Riksdagen uttalade vidare att flera skäl kan anses tala för en reglering i någon form av butikernas öppethållande. Likaså delade riksdagen näringsutskottets uppfattning att den av handelsministern aviserade utredningen noga skulle pröva detta alternativ och därvid bl. a. överväga frågan om de fackliga organisationernas inflytande på området.

Den av riksdagen begärda utredningen har också kommit till stånd. Som framgår av näringsutskottets betänkande kommer också den utredningen – 1975 års affärstidskommitté, tillsatt i juni 1975 – att lägga fram sitt förslag under 1976.

Frågan om affärstiderna har alltså varit föremål för många debatter i denna kammare. Men i motsats till fru Nordlander och reservanten

hävdar företrädare för övriga partier i näringsutskottet att man nu måste avvakta resultatet av affärstidskommitténs arbete. Jag tycker att det finns fullgoda skäl för ett sådant ställningstagande. Inte minst med hänsyn till möjligheterna att göra en samlad bedömning av affärstidsfrågan anser utskottet det nu vara riktigt att invänta utredningens förslag. Vi tycker också att det skulle vara felaktigt av riksdagen att i dag fatta beslut i enlighet med reservantens förslag.

I detta sammanhang vill jag erinra om handelsministerns direktiv till affärstidskommittén. Här anförs bl. a. följande:

”Om de sakkunniga vid en samlad bedömning av hittillsvarande och möjliga framtida effekter av fri affärstid kommer fram till att viss begränsning av butikernas öppethållande bör införas, skall de lämna förslag till reglering. Därvid bör frågan om vad som skall anses vara normal affärstid särskilt uppmärksammas. Det bör därvid beaktas att en alltför snävt tilltagen normal affärstid på vardagar kan medföra olägenheter för flera konsumentgrupper, främst hushåll där alla vuxna förvärvsarbetar.”

Ja, fru Nordlander, detta är en mycket väsentlig fråga. Vad är normal affärstid för de affärsanställda? Fru Nordlander har enbart tagit upp frågan om förbud mot öppethållande under sön- och helgdagar. Jag skulle vilja ställa frågan till fru Nordlander: Vad har fru Nordlander för uppfattning om kvällsöppet? Hur långt på kvällarna kan det anses vara normalt för de affärsanställda att arbeta?

Det förslag som vänsterpartiet kommunisterna här framlagt berör alltså en rad olika frågor. Innan riksdagen definitivt tar ställning till det förslag som fru Nordlander har väckt måste vi få fram ett bättre beslutsunderlag.

Herr talman! Jag ber med detta få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Det är riktigt att den här frågan haft stort utrymme i riksdagen. Men det räcker inte med diskussioner. Det är de konkreta besluten som räknas.

Söndagsöppethållandet har enligt affärstidsnämnden inte givit konsumenterna ett ökat utrymme för inköp. Öppethållandetiden har flyttats från vardagar till söndagar. Och det stämmer inte med det krav som ställdes i den förundersökning som gjordes innan lagen slopades. Då ställdes nämligen krav på längre kvällsöppet någon vardag, och det krävet är de handelsanställda överens om att ställa upp på.

Konsumenternas valfrihet när det gäller inköp ifrågasätts nu också av handelsministern, som uttalat att det mera är konkurrerande reklam som styr. Det gäller enligt min mening inte bara valet av varusortiment, utan det gäller också tiden för inköp. Det är därför vi inte vill skjuta på det här beslutet hur länge som helst.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Vi har delade meningar på den här punkten, fru Nordlander. Utskottet har uppfattningen att vi inte kan bryta loss den fråga

som fru Nordlander tagit upp ur det stora sammanhanget. Vi vill avvakta det förslag som affärstidskommittén kommer att framlägga. Då blir det tillfälle till mera ingående debatter i frågan. Men det här är en komplicerad fråga. Jag har här tidningen Handels-Nytt, nr 2, 1976. Enligt den har Handelsanställdas förbund fått in 23 motioner i affärstidsfrågan. Det finns alltså ett levande intresse för någon form av reglering av affärstiderna inom förbundet. Om detta säger förbundsstyrelsen enligt tidningen bl. a. "att såväl kiosksortimentet som dispensfrågan väntas bli besvärliga stötestenar i utredningen, liksom kvällsöppethållande". Men på den sista punkten kan fru Nordlander inte ge besked. Vad är normal affärstid på vardagarna? Den frågan måste vi få ett svar på innan vi kan ta ett definitivt beslut i en så central fråga som affärstidsfrågan.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i denna fråga, men vissa uttryck hos fru Nordlander tycker jag fordrar en kommentar.

I det här tidsavsnittet har ju tåget gått när det gäller att förändra någonting – vi måste vänta på nästa tidtabell, dvs. affärstidskommitténs betänkande. Fru Nordlander säger att man inte kan vänta hur länge som helst. Nej, men kommittén kommer säkerligen att försöka få fram ett slutresultat så fort som möjligt, och under tiden finns det inga möjligheter vare sig i riksdagen eller någon annanstans att göra någonting. Jag kan instämma i det mesta av vad fru Nordlander sade, men det har också sagts i denna kammare både i fjol och i förfjol och är således ingenting nytt.

Det öppethållande som vi har nu blev inte vad vi hade tänkt att det skulle bli när vi beslöt släppa öppethållandet fritt. Vi räknade med att det skulle fungera på ett helt annat sätt än det nu gör. Som herr Blomkvist säger är det svårt att dra gränsen, och ingen kommer ifrån det faktum att det behövs ställen där man kan köpa vissa varor under en större del av dygnet i stil med kiosker där man kan köpa tidningar. Tidningar vill vi ju köpa på söndagskvällen också, och vi kanske vill köpa en del annat i samband med tågbyten osv. Det stora problemet är naturligtvis de bensinstationer som har etablerat sig som försäljare av alla möjliga varor.

I dag är det emellertid ingenting att göra åt detta, utan vi får avvakta affärstidskommitténs slutresultat. Hur länge det kan dröja är svårt att säga, men förr eller senare kommer det.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Redan nu förekommer kvällsöppethållande på utsträckt tid, herr Blomkvist, och inga protester har såvitt jag vet framförts av personalen. Anledningen till att de handelsanställda har reagerat är att

de har så svårt att få gehör för sina fackliga önskemål. Det går så lätt att på särskilda tider extraanställa människor som då dels är oorganiserade, dels ställer upp på de villkor som föreläggs dem. De organiserade, som vill ha ordentliga arbetstider, har därför ingen möjlighet att få gehör för sina krav. Det är detta som hela denna fråga gäller.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Vi måste givetvis vara positivt inställda till de handelsanställdas berättigade krav på bättre arbetsförhållanden och arbetsvillkor – på den punkten råder det inga delade meningar. Men vad vi nu diskuterar är fru Nordlanders förslag om införande av förbud mot öppet-hållande på sön- och helgdagar. Jag menar att vi inte kan rycka loss denna fråga från det stora sammanhanget. Vi måste här tänka på att det ändå finns ytterligare sex dagar i veckan. Det är ändå på dessa dagar som den allra största delen av detaljhandeln sker. Det är tänkbart att ett förbud mot öppet-hållande på sön- och helgdagar skulle få effekt på den normala affärstiden för de affärsanställda. Det är därför jag anser att det skulle vara intressant att få veta vad fru Nordlander avser med normal arbetstid för en affärsanställd. Men det svaret har jag inte fått av fru Nordlander.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Pettersson i Västerås, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Nordlander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 23 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Pettersson i Västerås.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Nordlander begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	296
Nej	–	17
Avstår	–	4

§ 16 Föredrags

Näringsutskottets betänkande

1975/76:24 med anledning av motioner om förbud mot automatspel och kedjebrevsspel m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Försäljningen av pyrotekniska varor

Nr 68

Onsdagen den
18 februari 1976

*Försäljningen av
pyrotekniska varor*

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:25 med anledning av motion om försäljningen av pyrotekniska varor.

Herr HÅKANSSON i Rönneberga (c):

Herr talman! Bara några korta kommentarer med anledning av den motion om försäljningen av pyrotekniska varor som nu behandlas i näringsutskottets betänkande.

I motionen framhålls de olika olägenheter som förekommer. De skadeverkningar och den irritation som uppkommer på grund av dagens okontrollerade användning av pyrotekniska artiklar av typ fyrverkeripjäser och smållare är så allvarliga att det är befogat att starkt begränsa deras förekomst.

Under en följd av år har motioner avlämnats i denna fråga, och som utskottet framhåller behandlades under hösten 1975 motioner med i huvudsak samma förslag som det nu föreliggande. Utskottet hänvisar vidare till pyroteknikutredningens under 1975 framlagda betänkande Pyrotekniska varor, risker och regler.

Utredningsbetänkandet, som är mycket intressant, omnämner olika konstaterade olägenheter och att det sedan flera år råder ett utbrett missnöje med bruket av pyrotekniska varor. Det material utredningen samlat från tidsperioderna nyåret och påsken 1973 beträffande omfattningen och karaktären av inträffade olägenheter bestyrker att framförda klagomål är motiverade. Redan det stora antalet polisanmälningar – 1 530 – som utredningen har fått kännedom om och som i stor utsträckning förorsakats av störande knalleffekter är anmärkningsvärt, påpekar utredningen.

Sakskadorna har uppstått dels genom sprängverkan, dels genom brand. Sprängskadorna utgörs av ett stort antal småskador såsom sprängda brevlådor m. m. Det har konstaterats att ett antal allvarliga bränder, där betydande värden går till spillo varje år, orsakas av pyrotekniska varor. Därtill kommer ett större antal smärre skador på kläder, inventarier osv.

Beträffande personsador har konstaterats ett stort antal ögonsador, därav många allvarliga. Utöver personsador främst i form av ögon- och handsador finns anledning misstänka betydande hörselsador i form av nedsatt hörsel inom vissa tonlägen, skador som uppstått utan att de skadade varit medvetna härom. Som underlag för detta antagande omnämns att knallen från en relativt liten pjäs i det fria har uppmätts ge en ljudnivå upp till 136 dB på 20 m avstånd.

Utredningen omnämner också förhållandena i andra länder och de skärpningar av lagbestämmelserna som där förekommit. Utredningen har särskilt studerat de danska bestämmelserna, som på grund av klagomål likartade de svenska har skärpts, så att för förvärv och innehav av alla pjäser med knalleffekt utom smållkarameller och därmed jämförbara leksaker polistillstånd fordras liksom för pjäser av typ svärmare. De danska

Onsdagen den
18 februari 1976

*Försäljningen av
pyrotekniska varor*

erfarenheterna i fråga om effekten av att förbjuda knallpjäser har varit goda, enligt utredningen. Vidare har inte de skärpta bestämmelserna in-
neburit en ökad olaga hemtillverkning med allvarliga olyckor till följd.
De danska bestämmelserna överensstämmer med motionärernas förslag.

Efter de olika studier som utredningen utfört och på grundval av fakta som framkommit genom undersökningarna föreslår utredningen en särskild lag om pyrotekniska varor. Sådana varor skulle endast få inhandlas av dem som fyllt 18 år mot f. n. 15 år. De skärpningar som utredningen föreslagit är enligt motionärernas mening inte tillräckliga för att undanröja de olägenheter som förekommer. Åldersgränser är alltid svåra att kontrollera vid försäljning av varorna. Vidare kan lagenligt inköpta pjäser sedan överlämnas till eller vara åtkomliga för och brukas av ungdomar i lägre åldrar. Den bästa lösningen av problemet är att följa det danska exemplet med förbud mot försäljning av t. ex. raketer och smällare till privatpersoner.

Utredningen framhåller att det torde vara en fördel att avvikelserna mellan Sverige och Danmark inte är för stora med hänsyn till den livliga trafiken över Sundet och svårigheterna att där kontrollera importen från resp. länder. Motionärerna menar också att bestämmelserna borde vara lika.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

I detta anförande instämde fru Olsson i Helsingborg (c).

Fru RADESJÖ (s):

Herr talman! Motionen 1975/76:1778 är liksom så många andra en gammal bekant både för utskottet och för kammaren. Senast var det på hösten 1975 som vi behandlade en likadan motion.

Visst är det ett problem som motionärerna har tagit upp; det är utskottet väl medvetet om. Som herr Håkansson påpekade har det gjorts en utredning inom industridepartementet, och i sitt betänkande Pyrotekniska varor, risker och regler har utredningen lagt fram förslag till en särskild lag om pyrotekniska varor och till en förordning som kompletterar lagens bestämmelser. Förslaget innebär en skärpning av nu gällande bestämmelser. Bl. a. föreslås 18 år som åldersgräns för rätten till förvärv, innehav och nyttjande av pyrotekniska varor – det gäller alltså inte bara inköp.

Enligt vad utskottet inhämtat bereds ärendet nu, efter remissbehandling, i industridepartementet. Med hänvisning till detta avstyrker utskottet motionen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 25.

Herr HÅKANSSON i Rönneberga (c):

Herr talman! Det är fullt riktigt att motionen är en gammal bekant. Det är också möjligt att det är främst från skånskt håll som det har motionerats om pyrotekniska varor. Jag vet inte om vi i Skåne har sär-

skilda problem som gjort att vi så enträget har fört fram denna fråga.

Fru Radesjö nämnde att betydande förändringar är att vänta, och det är väl då bara att hoppas att dessa blir tillräckliga, så att vi får bort de avarter som nu förekommer. För att ta bara ett exempel vill jag nämna att vid det senaste årsskiftet omvittnades det att sjukhusen på nyårsafton måste ha en särskild beredskap. Många äldre människor har i insändare i tidningar vädjat om att slippa det obehag som smällare och dylikt åstadkommer.

Det är således ett problem, och det är vi överens om. Nu är det bara att förvänta att det blir en ändring till det bättre.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 18 Krigsmaterielindustrin

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1975/76:26 med anledning av motioner om krigsmaterielindustrin.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:613 av herr Berndtson m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen skulle hos regeringen anhålla att en utredning tillsattes med uppdrag att skyndsamt utarbeta ett program för civilt utnyttjande av de resurser som kunde frigöras genom en nedskärning av krigsmaterielproduktionen,

1975:1679 av fru Theorin m. fl. (s), vari hemställdes att riksdagen skulle

1. hos regeringen begära utfärdandet av instruktioner så att samtliga militära produktions- och upphandlingsplaner ålföljdes av en redovisning av alternativa användningar av resurserna,

2. hos regeringen begära att alternativa produktionsplaner ständigt hölls i beredskap, och

1975:1680 av fru Theorin m. fl. (s).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:613,

2. att riksdagen med anledning av motionen 1975:1679 som sin mening skulle ge regeringen till känna vad utskottet anfört om en långsiktig, samordnad planering för alternativt utnyttjande av försvarsindustrins resurser.

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1680.

Reservation hade avgivits av herr Pettersson i Västerås (vpk) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:613 hos regeringen skulle anhänga om utredning rörande civilt utnyttjande av krigsmaterielindustrins resurser i enlighet med vad reservanten anförde.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Näringsutskottet erinrar i sitt betänkande om att förslag som syftar till att skapa en handlingsberedskap inom försvarsindustrin för omställning från militär till civil produktion förts fram vid 1972-1974 års riksdagar. Som motionär vid samtliga tillfällen vill jag gärna tillägga att frågan ökat i aktualitet från år till år. Vid 1972 års riksdag var det endast en vpk-motion som tog upp detta problem. Glädjande nog har under senare år socialdemokratiska motionärer kommit till. Så är fallet även vid detta tillfälle. Låt mig också erinra om att redan till 1971 års riksdag aktualiserade vänsterpartiet kommunisterna frågan om åtgärder i syfte att överföra krigsmaterielindustrin till civil produktion.

När utskottet konstaterar att de nu aktuella motionsyrkandena i stort överensstämmer med tidigare framförda krav kan det ha sitt intresse att granska behandlingen av yrkandena.

År 1971 anförde näringsutskottet att det torde vara ett naturligt inslag i företagspolitiken för tillverkarna av krigsmateriel att ha en beredskap för omställning till civil produktion. Så var naturligtvis inte fallet. Det har all erfarenhet visat sedan dess.

År 1972 byggde utskottet sitt ställningstagande på ett uttalande av industriministern om att den då aktuella förändringen i industribeställningar till försvaret borde kunna kompenseras genom att berörda företag ökar sin civila produktion. Vidare att industridepartementet och andra departement följer utvecklingen. Det bör observeras att man begränsade sig till att diskutera den konkreta situationen utan att ställa in frågan i ett större sammanhang.

År 1973, då ytterligare ett par motioner utöver vpk-motionen behandlades, sträckte sig utskottet så långt att man underströk att motionärerna aktualiserat en väsentlig fråga och att krigsmaterielproducerande företag måste kompensera bortfallet av militär produktion med civil produktion för att trygga de anställdas sysselsättning. Det primära ansvaret härför måste dock, enligt utskottet, åvila företagen själva. Man anförde vidare att det kunde vara motiverat att samhället deltar i en planering och underlättar övergången till civil produktion. Den begärda utredningen avstyrktes likväl.

Samma argumentation och ställningstagande redovisade näringsutskottet vid behandling av 1974 års motioner.

Behandlingen av de år 1975 väckta motionerna har uppskjutits till nu. Vad har då näringsutskottet att säga denna gång?

Redovisningen är betydligt fylligare, det måste medges. Redovisningen av olika utredningar är intressant, framför allt därför att där framgår tydligt riktigheten i våra påståenden att koncentrationen av de militära beställningarna till vissa företag och orter måste anses utgöra ett särskilt

problem. Alltjämt bygger man dock förutsättningarna på volymförändringen vid olika försvarsbeslut, där exempelvis försvarsutredningen förordar vidareutveckling av Viggplanet. Det är tydligt att ingen vill tänka tanken ut, att en helt ny situation kan uppstå. En situation där förutsättningen är en annan än exempelvis nuvarande tillverkning av militärflygplan. Hur kommer då läget att vara för de anställda? Vilka förutsättningar finns då att utnyttja produktionsresurserna? Det är helt självklart att man noga skall följa de aktuella förändringar som kan skönjas och vidta olika åtgärder, men detta är inte tillräckligt offensivt.

När det gäller utskottets ställningstaganden så erkänner utskottet också nu att det är synnerligen viktiga frågor som aktualiseras i motionen, olika verksamma arbetsgrupper åberopas och uppfattningen att det primära ansvaret vilar på företagen själva upprepas. Den i vpk-motionen 613 begärda utredningen avstyrkes.

Här brister, såvitt jag kan förstå, utskottet i logiken. Utskottet vill alltså inte medverka till att en utredning kommer till stånd. Samtidigt tvingas utskottet i anslutning till motionen 1679 konstatera att problemen med en omställning från militär produktion till civil produktion är svåra och att detta förhållande enligt utskottets mening gör "en statlig planering för alternativt utnyttjande av resurser mycket angelägen". För att säkerställa handlingsfriheten på det arbetsmarknadspolitiska området, så att sysselsättning kan skapas för dem som berörs av försvarsbesluten, krävs ökade insatser för en mer långsiktig och samordnad planering, anför utskottet vidare och tillägger: "I denna planering bör frågan om behovet av och möjligheterna att göra upp alternativa produktionsplaner och redovisa alternativa användningar av resurserna beaktas." Detta föreslår utskottet riksdagen att ge regeringen till känna som sin mening.

Detta är ståndpunkter som mycket nära överensstämmer med vad vi anfört från vpk under hela 1970-talet. Den bristande logiken består i att utskottet inte är berett att begära den föreslagna utredningen. Hur skall den statliga planeringen för alternativt utnyttjande av resurserna, insatserna för en mer långsiktig och samordnad planering, de alternativa produktionsplanerna och den alternativa användningen av resurserna uppnås? Det besvarar inte näringsutskottet. Helt i förlängningen av utskottets eget resonemang ligger vårt krav om en särskild utredning rörande civilt utnyttjande av krigsmaterielindustrins resurser.

Utvecklingen från näringsutskottets första yttrande över vpk-motionen till det nu föreslagna tillkännagivandet är glädjande. Det inger förhoppningen att om trycket fortsätter så kanske vi så småningom kan förmå utskottet att ta ställning för en utredning om hur dessa frågor skall lösas. Kravet på åtgärder ökar bland de anställda inom krigsmaterielindustrin, därom råder inget tvivel.

När SAAB-SCANIA började agera ute på världsmarknaden för att sälja Viggplanet till NATO-länder genomskådade jobbarna på SAAB i Linköping detta agerande. De gick inte på lockbetet att en sådan affär skulle rädda deras jobb. De skärpte kravet på andra åtgärder för att klara sys-

Onsdagen den
18 februari 1976

*Krigsmaterielindu-
strin*

selsättningen.

– Hur blir det med våra jobb? Den frågan riktade Linköpings metallarbetare direkt till statsministern vid denna tidpunkt. De befarade att en sådan internationell satsning skulle medföra att intresset för satsning på civilproduktion här hemma skulle bli ännu mindre. Man tror uppenbarligen inte på talet om att det primära ansvaret åvilar företaget. Det finns tillräckliga erfarenheter för att denna tveksamhet skall vara befogad. Helt självklart måste man ställa det kravet på företag, som gjort stora profiter på att skattepengar satsats i militär produktion, att de också skall medverka till en omställning till civil produktion. Men man måste också komma ihåg att denna industri växt fram, utvecklats och formats med utgångspunkt i statsmakternas beslut. Detta ger statsmakterna ett särskilt ansvar. De väldiga summor av statsmedel som finns i dessa företag gör det också till ett statligt intresse att resurserna kommer till civil användning.

Även länsstyrelsen i Östergötland har vänt sig till regeringen med påpekande om behovet av statliga åtgärder för att förbättra sysselsättningsläget inom Linköpingsområdet. Linköpings kommun har också pekat på de särskilda problem som är förknippade med den militära produktionens dominans. En särskild studie har påbörjats av länsstyrelsen och Linköpings universitet för att undersöka Östergötlands beroende av den militära verksamheten.

Över 9 000 personer i Linköping är sysselsatta med militär verksamhet – dvs. 20 % av hela sysselsättningen och 40 % av industrisysselsättningen. Detta skapar stor osäkerhet för de anställda men också för hela bygden. När var femte person som går till jobbet har militär sysselsättning, då måste särskilda åtgärder vidtas för att skapa civila sysselsättningsalternativ.

Näringsutskottet utgår ifrån att kravet i motionen 613 på övergång från militär till civil produktion är främst sysselsättningspolitiskt motiverat. De sysselsättningspolitiska motiven är som jag framhållit tillräckliga skäl för särskilda åtgärder. Motionen sträcker sig dock ännu längre. Vi pekar också på vikten av att de väldiga resurserna inom krigsmaterielindustrin utnyttjas för angelägna civila uppgifter.

Det finns nu en rad arbetsgrupper som följer frågor som hör samman med sysselsättningen inom militärindustrin. Den samlade bilden av vad som bör göras saknas alltså. Det behövs en långsiktig handlingslinje för hur resurserna skall användas. Det behövs ett program för övergången från militär till civil produktion. Det är detta som krävs i motionen 613. Motionskravet följs upp i en reservation av herr Petterson i Västerås till näringsutskottets betänkande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Även de motioner vi nu skall behandla är gamla bekanta som riksdagen känner väl sedan några år tillbaka. Det är gamla men

viktiga bekanta, skulle jag vilja säga. Det gamla talesättet att så småningom urholkar droppen stenen bekräftas åtminstone när det gäller en av de två motioner jag har lagt till 1975 års riksdag. Jag skall återkomma till den litet senare.

Det material som riksdagen fått på sitt bord är rätt omfattande och fylligt, och det tycker jag är positivt. Det redovisar också delvis en omsvängning i inställningen som är nödvändig och som jag hälsar med tillfredsställelse.

De motioner jag talar om, 1679 och 1680, tar båda upp åtgärder för att ge handlingsfrihet åt statsmakterna, och båda två faller tillbaka på Myrdalgruppens arbete. Jag vill redan nu poängtera att ingen av motionerna kräver förändring i säkerhets- eller försvarspolitikens utformning. De vill skaffa oss kunskaper, underlag, medvetenhet och planering. Först därefter, när man har både kunskaper och en planering gjord i god tid, kan man ta ställning till den förändring man menar måste ske.

Detta gäller i allra högsta grad krigsmaterielindustrin som berör en hel del sysselsatta. Det står klart utsagt i motionen och även i Myrdalgruppens arbete att om man skall göra några förändringar krävs det ingående analys av de problem som kan uppstå. Det betonas också i Myrdalgruppens arbete att man noga måste studera konsekvenserna med hänsyn till de materialresurser som berörs, t. ex. råvaror, men också med hänsyn till produktionskapacitet, forskningskapacitet osv. Detta studerande och denna omställning har vi tagit upp i motionen 1680, som utskottet avvisar. Jag skall också be att få återkomma till den senare.

Näringsutskottet har redovisat förekomsten av vad man kallar en projektgrupp i försvarsdepartementet. Det arbete som denna projektgrupp har presenterat har skett för 1974 års försvarsutrednings räkning, och försvarsutredningen har också använt sig av det material som kommit fram i denna utredning. Delvis, skulle man kunna säga till herr Berndtson, har hans synpunkter blivit tillgodosedda genom utredningens arbete.

Näringsutskottet redovisar några intressanta fakta om krigsmaterielindustrin som jag vill peka på.

Av den tabell som visas på s. 5 i betänkandet framgår att det är fem företag som intar en mycket dominerande position med en försäljning till materielverket på mer än 200 milj. kr. vardera. Det är SAAB-SCANI A, Volvo, förenade fabriksverken, Bofors och LM Ericsson. 80 % av utbetalningarna från huvudavdelningen för flygmateriel har gått till endast fem företag.

Det rör sig totalt om rätt många företag inom försvarsindustrin, upp emot 2 000, men med en koncentration till några stora företag. De företag som kommer att beröras av förändringar på grund av 1972 års försvarsbeslut och som kan räkna med en nedgång i beställningarna är emellertid inte dessa företag utan framför allt sex andra företag.

Den förändring som pågått och pågår inom försvarsindustrin ger problem på kort sikt för några företag, men framför allt är det fråga om en omfördelning från mindre företag till storleverantörer. Detta är viktigt

att komma ihåg eftersom det ger mycket påtagliga effekter för de regioner där försvarsindustrin finns.

Den projektgrupp vars arbete försvarsutredningen fått till förfogande säger att de kortsiktiga försvarsindustriella och sysselsättningspolitiska konsekvenserna inte är de avgörande, utan att det är andra frågor som är avgörande, nämligen att kunna ta till vara den avancerade teknologin på rätt sätt. Det är de långsiktiga strukturella problemen som är svåra att klara inom system- och teknikområdet. Till detta kan också läggas att den alltmera avancerade teknologin inte leder till flera jobb i produktionen utan snarare till färre. Större företag, mer avancerad teknologi, färre anställda. Detta måste också beaktas i det långsiktiga arbetet när det gäller sysselsättningen.

Att det blir sådana här förändringar till större enheter skärper problemen, och detta måste leda till planeringsåtgärder från samhällets sida.

I det utredningsarbete som gjorts för försvarsutredningens räkning inför projektgruppen att tillverkarna inom den militära sektorn knappast på eget initiativ kan förväntas starta och finansiera utvecklingsarbete för den civila marknaden. Där måste, säger gruppen, de offentliga organen vara beredda att gå in och stå för en stor del av både finansiering, utvecklings- och produktionsarbete. Det är en viktig uppgift, säger gruppen, att kartlägga vilka samhällssektorer som på ett meningsfullt sätt skulle kunna tillgodogöra sig ökade forsknings- och utvecklingsinsatser och därmed fylla en roll motsvarande den som försvaret hittills har fyllt inom försvarsindustrin. Detta står helt i överensstämmelse med Alva Myrdalgruppens förslag på forskningssidan, som också återfinns i de motioner jag har väckt nu och tidigare.

Utskottet citerar en del från försvarsutredningen, och det ställer jag mig frågande inför. Motionerna 1679 och 1680 har över huvud taget inte diskuterat försvarspolitik och inte heller säkerhetspolitik. Men om man finner för gott att citera försvarsutredningens ställningstagande är det bra att man inte gör det alltför ensidigt.

På s. 9 i betänkandet står det: "Försvarsutredningen bedömer att trots strävan efter avspänning risken för krig i Europa inte kan uteslutas." Det är alldeles riktigt att försvarsutredningen har sagt detta, men den har när det gäller riskerna framför allt hävdad vad som står på s. 167 i utredningen: "Riskerna för krig mellan öst och väst i Europa bedöms därför komma att förbli förhållandevis små."

Jag vill inte diskutera frågan om varför försvarsutredningens överväganden finns med i utskottsbetänkandet. Den bedömningen måste bero på en missuppfattning av motionen 1680 från utskottets sida.

Utskottet visar sig sedan – och det ger jag herr Berndtson rätt i – positivt inställt. Så småningom urholkar droppen stenen, som sagt. Utskottet påpekar att det är väsentliga frågor som har aktualiserats och säger att det är oerhört viktigt att gå in och klara av de sysselsättningsproblem som kan uppstå. Och framför allt – det är där den omsvängning kommer till stånd som jag hälsar med tillfredsställelse – säger utskottet

att det är nödvändigt med ökade insatser för långsiktig och samordnad planering från samhällets sida för att klara av denna omställning och att det då också kan bli aktuellt med alternativa produktionsplaner och alternativt användande av resurser, vilket jag har aktualiserat i motionen 1679.

Här finner jag att näringsutskottet har tillstyrkt andra attsatsen i motionen 1679, och det är jag naturligtvis tillfreds med. Det är ett stort steg framåt att utskottet insett att samhället måste aktivt gå in för att medverka till den här förändringen.

Däremot har utskottet tydligen – på vilka skäl förstår jag inte – missuppfattat motionen 1680. Utskottet menar att de säkerhetspolitiska bedömningarna skall göras av försvarsutredningen och att om denna skulle föreslå att statligt stöd till vidareutveckling av vapentyp inte skall ingå så kommer konsekvenserna av det att belysas.

Motionen 1680 har inte tagit upp frågan om säkerhets- eller försvarspolitik. Den föreslår att man precis som Myrdalgruppen gjort i det amerikanska samhället skall granska konsekvenserna på sysselsättning, råvaruåtgång, forskning och utveckling i det svenska samhället. Vi har bara begärt att man i Sverige skulle kosta på sig precis samma utredningsarbete som inte har varit särskilt brännande för forskarna att utföra i USA.

Först när man har skaffat sig kunskap om och granskat vad det får för effekter på råvaru- och sysselsättningssidan av att göra en begränsning och av att föra över forsknings- och utvecklingsresurser kan man ta ställning till om förändringen kan genomföras eller inte. Man måste ha kunskaper om effekterna först, och det är det som vi har begärt i motionen 1680.

Ett arbete i enlighet med motionen 1680 innebär alltså inte att bestämna sig för en förändring av säkerhets- eller försvarspolitik. Det känns litet underligt att behöva säga det till utskottets talesmän, men det står inte någonstans i motionen att det skulle ske någon sådan förändring. Jag vill poängtera att det vi begärt i motionen har stöd såväl i de referat som gjorts om hur viktigt det är att granska de problem som kan uppstå – vilket Myrdalgruppen anförde och vi framhållit i motionen – som i det arbete projektgruppen utfört för försvarsutredningens räkning – och här citerar jag på s. 9 i utskottsbetänkandet: "För försvarsindustrin skulle detta innebära att man i första hand bör söka omställningsmöjligheter inom den civila, offentliga marknaden. Där kan också tillräckligt tekniskt avancerade och systemliknande projekt tänkas förekomma.

Projektgruppen anser att det är en viktig uppgift att söka kartlägga vilka samhällssektorer som på ett meningsfullt sätt skulle kunna tillgodogöra sig en ökad FoU-insats och därmed fylla en roll motsvarande den som försvaret hittills fyllt gentemot försvarsindustrin."

Vi motionärer får tydligen när det gäller den här punkten i motionen

1680 återkomma och om det är nödvändigt också tala ett mera tydligt språk – om inte utskottet nu fått klart för sig vad syftet är med motionen.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Näringsutskottet har i betänkandet 26 behandlat tre frågor om krigsmaterielindustrin. Vpk-motionen 613 tar upp framför allt frågan om krigsmaterielindustrins betydelse för sysselsättningen och behovet av en utredning av ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigörs genom nedskärning av krigsmaterielproduktionen. I reservationen av herr Pettersson i Västerås framhålls att en utredning bör tillsättas för att se över möjligheterna till en långsiktig handlingslinje som bygger på alternativa användningar av krigsmaterielindustrins resurser. Den skulle även undersöka vilka åtgärder som är nödvändiga för en framtida omstrukturering av försvarsindustrin.

Dessa krav på handlingsberedskap har, som framhållits av herr Berndtson, vid ett flertal tidigare tillfällen behandlats här i kammaren. Beträffande motivet i motionen, som ju främst är sysselsättningspolitiskt, vill utskottet liksom tidigare framhålla, att det primära ansvaret för produktionsinriktningen måste åvila företagen själva. Det är alltså en principiell ståndpunkt som utskottet tidigare har framfört, som riksdagen har lagt fast och som här återkommer i utskottets skrivning.

Den sysselsättningspolitiska effekt som förändringar i försvarets beställningar kan förorsaka medför dock att behov uppkommer för samhället att delta i planeringen av vissa omställningar för att underlätta övergången till civil produktion. Myndigheterna följer också utvecklingen noggrant, varför utskottet inte finner skäl att, som reservanten yrkat, framföra krav om särskild utredning på den här punkten.

Motionerna från fru Theorin har också med ungefär likartad utformning tidigare behandlats av riksdagen. I motionen 1679 behandlas möjligheten att övergå från militär till civil produktion. Detta problem behandlas i en rapport, utarbetad av försvarsdepartementet, som framlades i november 1975. I den framhålls att stora delar av försvarsindustrin är specialinriktade, att produktionen är speciellt utformad på vissa produktionsställen och att det därför behövs en statlig planering, vilken dock enligt vad utskottet har erfarit hittills i första hand varit inriktad på problem av kortsiktig natur.

Utskottet har nu intagit den ståndpunkten, i likhet med vad industriministern tidigare har framhållit, att det är nödvändigt att handlingsfriheten upprätthålls inom det arbetsmarknadspolitiska området, så att sysselsättning kan skapas åt dem som berörs av försvarsbesluten. För att uppnå denna handlingsfrihet krävs ökade insatser för mer långsiktighet och bättre samordning i planeringen. I detta lägger utskottet in att behov och möjligheter att göra alternativa produktionsplaner och redovisa alternativa användningar av resurserna måste beaktas. Vi föreslår att riksdagen beslutar att ge regeringen detta till känna.

När det sedan gäller uppföljningen på svenska förhållanden av Myr-

dalgruppens arbete med studier av konsekvenserna för sysselsättning, råvaruåtgång, forskning och utveckling av en selektiv nedrustningsåtgärd, som det uttrycks i motionen, genom ett kvalitativt stopp för vidareutveckling av vissa vapen för överförande till den civila sektorn, så anför utskottet, som fru Theorin här har konstaterat, att detta inte bör bli föremål för beslut nu med hänsyn till det pågående utredningsarbetet. Utskottet anser att det inte finns skäl att gå in i den här frågan på ett mer långtgående sätt än vad som nu sker i de utredningar och grupper som arbetar på detta område över ett vitt fält.

Frågan om alternativa produktionsplaner är utomordentligt besvärlig. Det hela gäller ju den inriktning som industrin har och den beredskap som möjligen kan åstadkommas genom att man i förväg försöker inrikta verksamheten så, att det inte blir negativa konsekvenser när en omläggning av produktionen måste ske. Där menar utskottet att de utredningsinitiativ som redan är tagna och det arbete som pågår är till fyllest.

Med det yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr HENRIKSON (s):

Herr talman! Med hänsyn till min bakgrund, innan jag hamnade i detta hus, som ombudsman i den avdelning i Linköping som särskilt kommer att beröras av de omställningar som från tid till annan kan ske, finner jag anledning att lägga några synpunkter på den här frågan.

Herr Berndtson refererade de krav som Metalls medlemmar i Linköping har ställt rörande sysselsättningsgaranti för framtiden. Jag är väl medveten om att det är och alltid har varit en fråga där vi haft anledning att utveckla viss aktivitet. Jag tyckte emellertid att herr Berndtsons referat var något för kortfattat för att ge rättvisa åt de synpunkter som Metalls medlemmar i Linköping och verkstadsklubben vid SAAB-SCANIA har framfört.

Jag har under många år haft anledning att av och till diskutera dessa frågor med medlemmarna, och jag tror mig ganska väl känna till deras synpunkter. De har bl. a. sagt att de förutsätter – om vi skall ha ett försvar i Sverige; en fråga som vi inte har anledning att nu diskutera – att flygplansindustrin i Linköping får möjlighet att medverka också i framtiden om man kan erbjuda konkurrenskraftiga alternativ.

Vi befinner oss i en situation där dessa frågor diskuteras kanske i första hand ur försvarspolitiska aspekter och inte så mycket ur industripolitiska. Det är ju den senare frågan som behandlas nu med anledning av de motioner som har väckts. Det står på några ställen såväl i referat från industriministerns interpellationssvar tidigare som i utskottsbetänkandet att det är företagen som i första hand har ansvaret för produktionsplaneringen. Det kan man möjligen med viss reservation instämma i, men för mig framstår det helt klart att också samhället har anledning att mycket aktivt intressera sig för dessa frågor. Inte minst en industri av den typ som det här handlar om, och som i så hög grad effektuerar beställningar som läggs ut av samhället, måste samhället enligt min me-

ning ha anledning att intressera sig för. Man måste även medverka i den planering som det här sägs bör åvila företagen. Om man läser litet mellan raderna och har lyssnat på den diskussion som har pågått och pågår, så står det väl tämligen klart att samhället här har ett alldeles speciellt ansvar. För undvikande av missförstånd vill jag säga att jag nog menar att detta ansvar inte bara är aktuellt för försvarsindustrin utan även för industriell verksamhet i övrigt.

Våra medlemmar i Metalls avdelning i Linköping har ofta framfört att man bör få vetskap om intentionerna och de beslut som kommer att fattas på lång sikt. Vid varje tillfälle då en utredning arbetar med dessa frågor är det givet att medlemmarna kanske mer än eljest känner en oro för hur framtiden skall gestalta sig.

I maj månad 1974 tillsattes en arbetsgrupp, vilket också utskottet redovisar i betänkandet. I den ingår representanter från såväl arbetstagarna som från kommunen, försvaret och industridepartementet. Utredningen har särskilt till uppgift att ägna sig åt förhållandena i Linköping och den roll som försvarsindustrin spelar och skall spela för framtiden. Jag måste, måhända med viss kritik, konstatera att den arbetsgruppen ännu inte har hunnit redovisa speciellt mycket från sitt arbete. I varje fall har inte jag fått del av särskilt mycket av det som kommit fram ur den arbetsgruppens arbete. Jag vill ta det här tillfället i akt att säga att jag hoppas och förutsätter att arbetsgruppen ganska snart kommer att redovisa i varje fall något om hur den ser på utvecklingen för framtiden.

En annan sak berörs i betänkandet, nämligen vad man skulle kunna kalla alternativa produktionsplaner eller, som det står i betänkandet, alternativa användningar av resurserna, där utskottet inbjuder riksdagen att göra ett tillkännagivande till regeringen. Det låter sig nog sägas och låter teoretiskt mycket bra att man skulle ha alternativ produktion, och jag vill inte avvisa tanken på att man i varje fall undersöker möjligheterna att också i praktiken arbeta enligt sådana riktlinjer. Men jag misstänker att det kommer att, såsom också utskottets företrädare nyss har sagt, vålla vissa praktiska bekymmer att arbeta enligt den modellen. Vi får se vad som kan komma ut av det här tillkännagivandet och de möjligheter som tas upp i betänkandet.

Avslutningsvis vill jag, herr talman, eftersom jag utgår från – här gör jag en utvikning från ämnet – att vi även för framtiden skall ha ett med hänsyn till vår egen situation fungerande försvar, uttrycka den förhoppningen att svensk industri skall få möjlighet att i den omfattning som bedöms rimlig och lämplig för framtiden medverka till att försörja detta försvar med de vapen som måste finnas om försvaret skall fylla den funktion som vi menar att det bör fylla.

Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Mitt referat av den diskussion som pågår i Linköping bland de anställda var, ansåg herr Henrikson, en aning kortfattat. Visst

var det så. Jag tror ändå att kärnfrågan fanns med, nämligen att man vill ha andra alternativ för att trygga sysselsättningen än vad som f. n. finns. Jag noterar därvidlag såsom positivt att även herr Henrikson menar att ansvaret för övergång till civil produktion måste vidgas till att vila inte bara på företaget utan också på staten. Jag tror att det är förklarligt om arbetarna vid SAAB-SCANIA inte riktigt räknar med att företaget kommer att fullgöra det som utskottet kallar det primära ansvaret. Jag hänvisar bl. a. till en intervju i Folkbladet Östgöten den 18 maj 1974, där SAAB-SCANIA:s chef förklarade att man inte hade planer på civil produktion vid SAAB:s flygdivision utan sade att dess uppgift är att tillverka flygplan åt det svenska försvaret, ingenting annat. Det är väl därför de anställda undan för undan skärper kravet att samhället här måste gå in i annan utsträckning än det gör f. n.

Jag vill än en gång påpeka att utskottet inte går in på hur man skall uppnå de mål som utskottet säger sig vilja uppnå i det tillkännagivande, som man föreslår riksdagen att göra och som jag ser som mycket positivt. Man är alltså inne på en riktig väg men stannar plötsligt istadigt före den logiska slutsats som jag tycker borde följa av det resonemang utskottet för. Jag finner det beklagligt att man gör det, men jag hoppas att även den utredning om ett program för civil alternativproduktion som vi har begärt så småningom skall komma fram. Jag tror att det är nödvändigt att man får ett sådant program, får så konkreta alternativ som möjligt, som så att säga pockar på de resurser som nu är bundna till militär produktion. I stället för en negativ debatt om konsekvenser av minskade militära beställningar, som ibland förekommer, skulle det gälla hur snabbt militära resurser skulle kunna överföras till angelägna civila objekt. Man skulle alltså vända på frågan.

Jag tycker nog också i likhet med fru Theorin att försvarsutredningens bedömningar av det militära läget borde kunna lämnas därhän i detta sammanhang. Vad vi diskuterar är ju de väldiga resurser som i dag binds till militär verksamhet, hur de skall kunna komma till användning för civila ändamål och hur sysselsättningen skall tryggas för de anställda. Utan att diskutera försvarsutredningens bedömningar som – det vill jag understryka – säkerligen inte är invändningsfria hävdar jag bestämt att oberoende av den aktuella militärpolitiska bedömningen kvarstår frågan om att planera övergång till civil produktion på lång sikt.

Jag vill, herr talman, i detta sammanhang erinra om FN-rapporten "Avrustningens ekonomiska och sociala konsekvenser", där man globalt beskrev situationen på följande sätt:

"Det finns så många krav som tävlar om en nyttig användning av resurser frigjorda genom avrustning att det verkliga problemet är uppställande av en prioritetsskala. De viktigaste av dessa krav skulle utan tvivel redan vara väsentligen tillgodosedda om det inte vore för kapprustningens skull."

Jag menar att detta bör vara utgångspunkten för en diskussion om övergång från militär till civil produktion också i vårt land. När det gäller

en sådan övergång sade man i samma rapport att övergångens smidighet på kort sikt till stor del beror på regeringens förmåga att förutse de typer av problem som kunde uppstå och på förberedelsernas lämplighet. Jag menar att det inte kan vara så svårt att inse att det behövs en utredning för att få ett samlat grepp om problemen och att få ett program för denna nödvändiga övergång. Det behövs för att förutse olika typer av problem och för att åstadkomma lämpliga förberedelser för att de frigjorda resurserna skall komma till nyttig användning, som FN-rapporten uttrycker det.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Vad först beträffar utskottets talesmans kommentar till formuleringarna i motionen 1680 vill jag bara ha fastställt att där är klart utsagt att man begär en uppföljning till svenska förhållanden av Myrdalgruppens arbete. Denna grups arbete har aktualiserats flera gånger tidigare i riksdagen, och det må väl vara oss förlåtet om vi inte har varit så pass fulländade i vår att-satsskrivning att vi inte något tydligare har angivit vad Myrdalgruppens arbete går ut på. I att-satsen begärs en uppföljning genom studier av konsekvenserna för sysselsättning, råvaruåtgång, forskning och utveckling etc. av en selektiv nedrustningsåtgärd. Läser man litet mer i Myrdalgruppens arbete förstår man också att det inte innebär att man därmed har tagit ställning för en nedrustningsåtgärd utan att det är fråga om att granska konsekvenserna av en sådan åtgärd.

Nåväl, vi får återkomma till den biten. Eftersom utskottet tydligen har misstolkat oss får vi göra en bättre formulering till nästa gång.

Både utskottets talesman och herr Henrikson säger att det är besvärligt att genomföra alternativa produktionsplaner. Självfallet är det så. Hade det varit enkelt genomfört, skulle detta ha funnits för länge sedan. Men låt mig i detta fall faktiskt åberopa försvarsutredningens betänkande, där man tar upp de försvarekonomiska problemen, vilket kan vara befogat att åberopa i detta sammanhang. Det heter på s. 176 i detta betänkande bl. a.:

”Det västeuropeiska samarbetet är redan relativt välutvecklat vad avser den mest avancerade militära materielen. Främst gäller det flygplan, helikoptrar och robotar. Framtidsbilden är ensidig. Allt tyder på en accentuerad utveckling mot stora västeuropeiska försvarsindustrier. De redan stora försvarsindustrierna torde ha befast sin ställning genom samarbetsprojekten. Detta sker på bekostnad av de mindre industrierna och inte minst på bekostnad av de mindre staternas försvarsindustrier.”

Litet längre ner sägs: ”Dessa tendenser pekar på strukturella problem på sikt för den svenska försvarsindustrin. Den nationella marknaden tenderar att för avancerad och teknologiintensiv materiel bli otillräcklig för att upprätthålla utvecklings- och produktionskapacitet inom landet på alla system- och teknikområden. Kostnaderna för avancerad teknologi och komplexa system avscende vapen och vapenbärare har hittills uppvisat kraftiga ökningar.”

Det är ju konsekvensen av det här resonemanget – att vi i framtiden icke kan fortsätta på samma vis – som ligger i botten både för Myrdalgruppens jobb och för de motionskrav som vi har framfört i riksdagen tidigare och även nu. Det är alltså inte någonting annat än att vi skall värna om våra anställda både SAAB och på andra försvarsindustrier. De skall ha samma trygghet som alla andra i det svenska samhället. Men samhället måste också ta ansvaret för att en planering kommer till stånd i så god tid att de anställda och samhället inte ställs inför fullbordat faktum.

Jag tycker det är angeläget att detta blir sagt i diskussionen. Jag vill ändå påpeka att på samma sätt har också den grupp som har arbetat för försvarsutredningen resonerat när man där påpekat att det är viktigt att beroendeförhållandet mellan försvar och försvarsindustrin understryks av att antalet kontrakt när det gäller både utvecklings- och produktionsarbete är litet i förhållande till den totala ordersumman. "Den civila marknads situation med varierande marknadsandelar för konkurrerande företag föreligger sällan. I stället är förhållandet ett antingen/eller som tillsammans med de stora ordersummorna kan ge en svårhanterlig ryckighet i företagets planering. Förhållandet leder mycket lätt till ett starkt omsättningstänkande hos både kund och säljare. En fortlöpande förfining av etablerade vapenidéer, vilken eftersom den lägger tyngdpunkten vid den kostsamma utvecklingsfasen är en mycket dyrbar förbättringsstrategi, tar därvid lätt överhanden, och den statliga köparen med sin känslighet för sysselsättningsaspekter etc. kan lämnas utan reell möjlighet att satsa på nya, mer okonventionella tekniska lösningar."

Vi har nu fått klart för oss via den här utredningen, som väl har verifierat det vi känt till tidigare, att det är nödvändigt att samhället går in och tar ett reellt ansvar för en sådan planering som måste komma till stånd. Jag har heller ingenting emot att citera industriminister Johanssons svar på den interpellationen just i de frågorna som jag väckte i december 1974, där han ändå klart riktade kritik mot ledningen för SAAB, som inte hade visat något särskilt intresse för att klara av omställningen till civil produktion. "Jag har tyvärr inte kunnat finna", sade han, "av SAAB-SCANIA:s beskrivning av möjligheterna till utbyggnad av verksamheten på åtskilliga platser under de närmaste åren framöver att företaget har nämnt någonting om en utbyggnad eller nya sysselsättningsmöjligheter i Linköping. Jag hoppas att det har varit en tillfällighet som företagsledningen kommer att vara beredd att rätta till."

Det finns skäl till att man nu tar ett steg framåt på detta område, och jag hälsar med tillfredsställelse utskottets skrivning om motion 1679. Vad gäller den andra motionen – att kartlägga Myrdalgruppens arbete på svenska förhållanden – skall vi återkomma.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! När det gäller frågorna om företagets ansvar och samhällets ansvar vill jag än en gång betona nödvändigheten av att här slås

fast att företagen skall åläggas ett ansvar för sina anställda när det gäller sysselsättningen. Självfallet har också samhället ansvar i de frågorna, inte minst i egenskap av stor beställare inom försvarsområdet. Det förskjuter dock inte grundsatsen och principen.

Vad beträffar fru Theorins anmärkningar om utskottets ställningstagande till motionen 1680 vet jag inte om de är särskilt befogade. Vi har med utgångspunkt i föreliggande aktivitet på utredningsområdena dragit slutsatsen att här förekommer aktiviteter som mycket väl kan leda fram till det resultat som fru Theorin är ute efter. Vi har också understrukt att det med hänvisning till detta nu inte finns anledning att ytterligare aktualisera det här.

Fru Theorin har tillbringat en del av förmiddagen med att läsa innantill ur utredningar. Jag skall också göra så och citera avslutningen av den tidigare rapporten, som jag tror det är ganska nödvändigt att känna till i den här debatten. Den avslutas nämligen på detta vis:

”Den utveckling som skisseras i rapporten kan förväntas medföra förändringar i såväl omfattning som inriktning av försvarsmaterielefterfrågan. Detta kräver en anpassning av försvarsindustrin till dessa ändrade förhållanden. Anpassningen måste ske till den långsiktiga anskaffningspolitiken men med beaktande av kortsiktiga sysselsättningsproblem.

Den föreliggande rapporten har främst karaktär av översiktlig probleminventering. Fördjupade analyser inom flera av de beskrivna delområdena är angelägna.”

Jag förutsätter att den här ytterligare belysningen kommer att leda fram till att man framdeles kan fatta beslut om vilka vidare åtgärder som är av nöden.

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av att flera talare har antytt att SAAB-SCANIA inte har gjort någonting och inte visat något intresse när det gäller att inrikta produktionen mot en civil verksamhet. I sanningens namn bör man ändå citera också vad utredningen om försvarsindustriella problem konstaterar på den punkten:

”Även SAAB:s flygdivision driver vissa projekt som syftar till att hitta nya, civila användningsområden för de utvecklings- och produktionsresurser man besitter. Förutom det näraliggande försöket med civila flygplan prövas områden som energi, havsresurser och transporter.”

Detta finns alltså klart utsagt i rapporten. För helhetens skull bör också det redovisas.

Herr Berndtson sade i sitt första anförande – och det hänger delvis samman med sysselsättningsaspekterna – att SAAB:s arbetare inte gick på det lockbete som SAAB lade ut när man försökte sälja Viggen, eller Eurofighter, på världsmarknaden. Men hade vi lyckats att klara hem denna s. k. århundradets vapenaffär, är det inget tvivel om att detta – även om Eurofighter skulle ha tillverkats på licens utomlands – såväl på utvecklingssidan som på verkstadsgolvet skulle ha skapat ett bety-

dande antal sysselsättningstillfällen, för att inte tala om vad det skulle ha inneburit när det gällt att slå ut utvecklingskostnaden för svensk flygplansindustri och därmed vad det hade betytt för skattebetalarna.

Herr Henrikson sade en sak som jag mycket gärna vill understryka. Han uttryckte nämligen den förhoppningen att svensk försvarsindustri även i fortsättningen, i den mån vi nu skall ha ett försvar, skall få medverka till att förse detta försvar med vapen. Utan att dra upp någon försvarspolitisk debatt vill jag peka på att om vi vill ha handlingsfrihet i försvarssammanhang, är det naturligtvis av väsentlig betydelse att vi har en inhemsk försvarsindustri som utvecklar och tillverkar vapen och andra produkter för det svenska försvarets räkning.

Vi bör komma ihåg, herr talman, de dyrköpta erfarenheter man gjorde inom det svenska försvaret under andra världskriget, då det inte bara var att gå ut och försöka köpa ett bra flygplan utan då man måste köpa flygplan där man kunde göra det. Den situationen tror jag vi skall vara försiktiga med att försätta oss i på nytt.

Herr HENRIKSON (s):

Herr talman! Det kan bereda vissa svårigheter att avgränsa den här diskussionen; den blir gärna en försvarspolitisk debatt i stället för en industripolitisk. Jag skall försöka att avhålla mig från att diskutera försvarspolitik i dag. Fru Theorin ägnade ju en betydande del av sitt senaste inlägg åt att tala om sådant som egentligen ligger utanför dagens ämne, men jag kritiserar henne inte för det, eftersom jag inser svårigheten att göra denna avgränsning.

Vad jag emellertid vill lägga till det jag redan sagt är att vi så lätt, när vi diskuterar de här frågorna, talar i kategorin stora företag, i det här fallet i första hand SAAB-SCANIA i Linköping. Men, som det påpekas i de framstötter som har gjorts av de fackliga organisationerna i Linköping, det handlar här i betydande grad också om underleverantörer till SAAB, vilkas nära nog hela verksamhet är beroende av huruvida de också för framtiden kan räkna med att vara underleverantörer till SAAB. Det komplicerar ytterligare det ämne som vi just nu diskuterar. Jag vill därför säga att vi måste vidga begreppet till att gälla hela den industriella sektor som har att syssla med dessa frågor. Det framgår för övrigt av betänkandet att ungefär 15 % av SAAB-SCANIA:s leveranser har med försvarsmateriel att göra. Detta tyder på att en väsentlig del – den största delen rent av – är civil produktion. Men också här kan man diskutera var gränserna egentligen skall dras. Bilar som vi i vanliga fall tillverkar för civila ändamål men som i betydande omfattning försäljs till det svenska försvaret – är det försvarsmateriel eller civil materiel? Här finns alltså svårigheter med avgränsningen.

Jag inser att herr Berndtson har ett annat ärende här än vad i varje fall jag har. Det gäller för honom att till varje pris se till att så mycket resurser som möjligt, såväl när det gäller forskning och utvecklingsarbete som när det gäller tillverkning, flyttas över från den militära sidan till

Onsdagen den
18 februari 1976

*Krigsmaterielindu-
strin*

den civila sidan. På visst sätt skulle jag också vara angelägen om att så skedde, men under den givna förutsättningen att inte vår försvarspolitik skulle äventyras i sammanhanget.

Avslutningsvis, herr talman, måste jag vända mig till dem som kräver utredningar på det här området och säga, att någon liten egen mening om hur detta problem skall angripas – och framför allt hur resultatet skall se ut – kan man väl ändå begära att vederbörande skall ha. Jag lyssnade uppmärksamt på herr Berndtsons båda inlägg och fann inte att han hade så mycket som en suck att anföra i det sammanhanget. Men han har ju tillfälle att återkomma i frågan, och jag hoppas att han då inte återkommer med den synpunkten att "vi kräver utredning därför att vi vill ha problemet belyst". Jag begär inte att han skall presentera en fullödig utredning, men någon liten synpunkt tycker jag ändå kunde vara på sin plats.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Till herr Strindberg vill jag säga att vad de anställda på SAAB-SCANIA gav uttryck åt var oro för att en satsning på internationell flygplansproduktion skulle ytterligare försvaga de redan svaga satsningarna på civila produktionsalternativ. Det är detta som är kärnpunkten. Det är ju inte genom fortsatta eller nya satsningar på det militära området som man löser problemen vare sig för de anställda i denna typ av industrier eller för de bygder där denna typ av industrier är koncentrerade, utan det är framför allt genom att framskapa civila alternativ.

Jag skulle också till herr Sivert Andersson gärna vilja säga att när det gäller denna typ av produktion tror jag inte det räcker med vad som allmänt gäller i fråga om ett åläggande för företagen beträffande anställningstrygghet och liknande förhållanden. Jag tror att det behövs särskilda åtgärder. Men jag vill betona att detta på intet sätt befriar företagen från ansvar för att göra sin insats för en sådan omställning.

Herr Henrikson har naturligtvis förstått mig rätt när han gör den tolkningen att jag vill flytta över så mycket som möjligt från militär till civil verksamhet. Jag menar att det finns en rad eftersatta behov på det civila området på grund av att vi binder för stora resurser till militär verksamhet. Jag skall inte ge mig in på någon försvarspolitisk debatt, men det är ju ett faktum att betydande resurser i dag är bundna. Därför ser jag en sådan överflyttning från militär till civil verksamhet också som något offensivt på en rad andra viktiga områden i samhället.

Sedan saknade herr Henrikson en suck från min sida. Herr Henrikson suckade häromåret själv om övergång till civila flygplan, men jag vet inte om han har släppt den tanken. Jag tycker att det vettigaste sättet att angripa detta problem inte är att vi enskilda ledamöter här i riksdagen tycker att man borde satsa på det eller det utan att vi begär en ordentlig kartläggning om vilka områden som det är möjligt att göra en sådan satsning på.

Onsdagen den
18 februari 1976

*Överensstämmelse
mellan civil- och
militärområdes-
gränserna för
Gävleborgs län och
Kalmar län*

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Jag skall inte gå in på någonting så meningslöst som en försvarsdebatt med herr Berndtson. Jag vill bara säga att jag för min del finner det ganska naturligt att SAAB-SCANIA:s flygdivision, som är inriktad på och har till uppgift att i första hand bygga flygplan, också försöker skapa nya arbetstillfällen inom det området. Detta tycker jag är en näringspolitisk bedömning som herr Berndtson borde kunna acceptera.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Pettersson i Västerås, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 26 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej. /

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Pettersson i Västerås.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter har röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	304
Nej	–	15
Avstår	–	2

Mom. 2 och 3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 19 Överensstämmelse mellan civil- och militärområdesgränserna för Gävleborgs län och Kalmar län

Föredrogs civilutskottets betänkande 1975/76:9 med anledning av motion om överensstämmelse mellan civil- och militärområdesgränserna för Gävleborgs län och Kalmar län.

Fru JONÄNG (c):

Herr talman! Jag har i motionen 1975/76:873 tagit upp frågan om överensstämmelse mellan civil- och militärområdesgränserna för Gävleborgs och Kalmar län. Herr Svanström och mina partikamrater på länsbanken

Onsdagen den
18 februari 1976

*Överensstämmelse
mellan civil- och
militärområdes-
gränserna för
Gävleborgs län och
Kalmar län*

är medmotionärer.

Landet är ju indelat i civil- och militärområden. En grundtanke vid denna uppdelning var, som civilutskottet uttryckte det i sitt betänkande nr 31 år 1972, "att totalförsvarets ledning i krig på högre regional nivå – såvitt möjligt – skulle utövas inom för krigsmakten och det civila försvaret sammanfallande geografiska områden". Man har emellertid gått ifrån denna princip när det gäller Gävleborgs och Kalmar län; dessa är de enda län som är delade på två civil- och militärområden.

Civilutskottet avstyrker nu motionen med hänvisning till att frågan utreds av försvarsmaktens ledningsutredning, som tillkallades i september 1974. Jag har förståelse för civilutskottets skrivning och har heller inget annat yrkande än utskottets. Men jag vill ändå uttrycka min förvåning och mitt missnöje över att en så pass viktig fråga skall förhållas på det sätt som här har skett. Jag vill emellertid än en gång understryka att det är inte mot utskottet jag då vänder mig utan mot den vidare behandlingen av ärendet – eller rättare sagt bristen på behandling.

Det är faktiskt närmare tio år sedan man tog upp frågan om en mer ändamålsenlig indelning av Gävleborgs län. År 1967 skrev civilbefälhavaren i Nedre Norrlands civilområde till dåvarande Kungl. Maj:t, och 1964 års civilbefälhavareutredning skrev också i frågan år 1971. Slutligen tog jag själv upp frågan i riksdagen år 1972. Nu är det 1976, och ingenting har hänt ännu!

Den aktuella situationen för norra delen av mitt län, alltså Hudiksvalls och Ljusdals civilförsvarsområden, är att den delen har helt kopplats bort från länet i övrigt. Och inte bara det. Eftersom något mottagande län inte har fastställts hänger norra länsdelen helt enkelt i luften. Den hör inte hemma någonstans i dessa sammanhang. Det säger sig självt att detta för med sig stora svårigheter för försvarsplanläggningen.

Ett villkor för att en delning av ett län skulle vara möjlig var enligt vad försvarsledningsutredningen förutsatte att fredsplanläggningen skulle ske i nära samverkan med mottagande län, men hur skall man kunna samverka när man inte har någon att samverka med? Det är ju helt orimligt. Och det innebär otrygghet för invånarna i Hudiksvalls och Ljusdals kommuner.

Vid den omfattande remissbehandling som motionen blev föremål för 1972 uttalade sig de flesta remissinstanserna mycket positivt för motionens syfte. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar framhöll exempelvis att överflyttning av länsdelar i en krisituation skapar så stora svårigheter för både avlämnande och mottagande län samt för myndigheter och boende i berörda länsdelar, att överstyrelsen finner det osannolikt att fördelarna för den militära planeringen kan uppväga de mycket påtagliga nackdelarna för den civila sidan.

Länsstyrelserna i Gävleborg och Kalmar redogjorde också ingående för de stora nackdelar som en delning av länen innebar.

Frågan om försvarsplanläggningen i de avskilda områdena tog civilutskottet upp speciellt 1972. Riksdagen uttalade då i samband med mo-

Onsdagen den
18 februari 1976

*Kostnaderna vid
överförande av
allmän väg till
enskild*

tionsbehandlingen att "lämpliga åtgärder bör vidtas beträffande försvarsplanläggningen i de områden som i krig skall avskiljas från moderlänerna". Detta gavs Kungl. Maj:t till känna.

Detta hände alltså 1972. Ännu fyra år senare har inga konkreta åtgärder vidtagits. Två år därefter, alltså 1974, tillsattes försvarsmaktens ledningsutredning. Men mellan 1972 och 1974 gjorde regeringen, såvitt jag kan bedöma det, över huvud taget ingenting i denna fråga, trots riksdagens anmodan. Man kan fråga sig om det skall behöva ta tio år med svårigheter och problem för de berörda länen innan vi får till stånd ett positivt resultat.

Jag beklagar att försvarsministern har lämnat kammaren. Det hade varit intressant och angeläget att få ett besked av honom om orsakerna till dröjsmålen och till regeringens brist på adekvata åtgärder.

Nu måste utredningen arbeta mycket skyndsamt, så att denna fråga snart kommer till en lösning. Det är helt nödvändigt att de berörda länen äntligen slipper undan alla de svårigheter som det nuvarande systemet innebär. Det är helt nödvändigt att vi får en adekvat försvarsplanläggning i hela landet. Det kan inte accepteras att man som nu ställer några kommuner utanför försvarsplanläggningen.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med detta anförande, i vilket herr Svanström (c) instämde, var överläggningen slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20 Kostnaderna vid överförande av allmän väg till enskild

Föredrogs civilutskottets betänkande 1975/76:10 med anledning av motion om kostnaderna vid överförande av allmän väg till enskild.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att yrka bifall till föreliggande motion, nr 234, i vilken jag hemställt att riksdagen måtte besluta att kostnader för förrättning i samband med överförande av allmän väg till enskild skall bäras av det allmänna. Däremot har jag för avsikt att uttala en förhoppning att det inte skall dröja alltför länge innan den pågående beredningen blir klar med sitt ställningstagande och att det beslut som därvid kommer att fattas skall leda till att de önskemål och krav som jag har framfört i nämnda motion beaktas. Jag kommer, herr talman, givetvis att följa denna fråga i avvaktan på resultatet av beredningens arbete och på vad som slutgiltigt kommer att beslutas i frågan av såväl regering som riksdag.

Med det sagda, herr talman, har jag velat markera att jag fortsättningsvis kommer att följa frågan med uppmärksamhet.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Onsdagen den
18 februari 1976

*Anmälan av
interpellation*

§ 21 Anmäldes ovh bordlades

Redogörelse

1975/76:14 Nordiska rådets svenska delegations berättelse för rådets första extra session 1975

§ 22 Anmäldes ovh bordlades

Motion

1975/76:2202 av herr *Bohman m. fl.* med anledning av propositionen 1975/76:111 om ändring i vallagen (1972:620)

§ 23 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 17 februari

1975/76:117 av fru *af Ugglas* (m) till herr arbetsmarknadsministern om ökat antal praktikplatser inom den statliga sektorn:

Anskaffandet av praktikplatser är ett viktigt led i kampen mot ungdomsarbetslösheten. Såväl det enskilda näringslivet som de offentliga arbetsgivarna måste ta sin del av ansvaret genom att ställa praktikplatser till förfogande. Faktum är emellertid att det i dag väsentligen är det enskilda näringslivet som står för praktikutbudet. Av rapporten Praktik (juni 1975) från en arbetsgrupp inom AMS framgår att under perioden mars–augusti 1974 anmäldes till arbetsförmedlingen ca 85 000 platser som skulle kunna användas i praktiksyrte. Av dessa kom uppskattningsvis tre fjärdedelar från den enskilda sektorn. Denna siffra skall jämföras med en undersökning som statens personalnämnd gjort och som visar att under år 1971 tjänstgjorde 2 512 praktikanter inom statsmyndigheter.

Hitintills har utbudet av praktikplatser från den statliga sektorn således varit av liten omfattning. Inrikesutsköttet uppmärksammade detta faktum vid sin behandling av en rad motioner om ungdomsarbetslösheten våren 1975. Riksdagen uttalade som sin mening att regeringen borde lämna riksdagen en redogörelse för resultatet av ansträngningarna att öka möjligheterna till praktik inom den statliga verksamheten. Någon sådan redovisning har ännu inte lämnats.

Med hänvisning till det anförda hemställes att till arbetsmarknadsministern få ställa följande frågor:

1. När avser statsrådet att ge riksdagen en sådan redovisning?
2. Hur många praktikplatser finns det i dag inom den statliga sektorn och i vilken takt beräknar statsrådet att de skall öka?

§ 24 Meddelande om frågor

Nr 68

Onsdagen den
18 februari 1976

Meddelades att följande frågor framställdes

*Meddelande om
frågor*

den 17 februari

1975/76:233 av herr *Turesson* (m) till herr kommunikationsministern om framtida beslut rörande nedläggning av järnvägslinjer:

Sedan år 1963, då riksdagen fattade beslut om den ännu gällande trafikpolitiken, har trafiken lagts ned på ett ganska stort antal järnvägslinjer. Nedläggningsärendena har i enlighet med riksdagsbeslutet behandlats efter en bestämd procedur. Det åligger sålunda SJ att göra lönsamhetsundersökningar på olika delar av det trafiksvaga bannätet och till regeringen inkomma med förslag om åtgärder.

Om en lönsamhetsundersökning visar att nedläggning av trafiken helt eller delvis är företagsekonomiskt motiverad för SJ och en tillfredsställande ersättningstrafik kan etableras, skall framställning om nedläggning göras. Vid ärendets fortsatta behandling i kommunikationsdepartementet skall frågan bedömas i ett vidare perspektiv. Tredje lagutskottet yttrade härom bl. a.: "Självfallet får dock nedläggningsfrågor inte enbart bedömas från järnvägsekonomiska synpunkter utan även med beaktande av olika sociala och näringspolitiska aspekter." Det slutliga ansvaret för varje beslut om nedläggning av järnvägstrafik vilar alltså på regeringen. Vid en frågestund i riksdagen den 12 denna månad yttrade kommunikationsministern avslutningsvis följande:

"Låt mig sedan som en allmän kommentar säga att jag finner det viktigt att jag och därmed regeringen slår fast att det är riksdagen och ingen annan som beslutar om förändringar i vårt lands järnvägsnät."

Med anledning härav vill jag till herr kommunikationsministern ställa följande fråga:

Ämnar statsrådet i fortsättningen överlåta åt riksdagen att fatta beslut i förekommande nedläggningsärenden?

den 18 februari

1975/76:234 av herr *Wikström* (fp) till herr finansministern om förslag till riksdagen med anledning av föreningsskatteutredningens betänkande:

När avser finansministern att för riksdagen framlägga förslag på grundval av föreningsskatteutredningens betänkande?

1975/76:235 av herr *Wikström* (fp) till herr försvarsministern om tidpunkten för väntat betänkande från 1973 års vapenfriutredning:

När väntas vapenfriutredningen bli klar med sitt betänkande, och avser statsrådet att påskynda dess arbete?

Onsdagen den
18 februari 1976

Meddelande om
frågor

1975/76:236 av herr *Magnusson* i Kristinehamn (vpk) till herr kommunikationsministern om åtgärder för att förhindra brandkatastrofer i bussar:

Anser statsrådet att busskatastrofen utanför Jönköping motiverar en omedelbar översyn av bussarnas inredningar för att få till stånd regler för användande av mera brandhärdigt material samt i övrigt när det gäller brandrisker i busstrafik?

1975/76:237 av herr *Lekberg* (s) till herr arbetsmarknadsministern om fortsatt verksamhet med intensifierad arbetsförmedling för ungdom:

Sedan september 1975 bedriver sysselsättningsutredningen på fem orter i landet en försöksverksamhet med intensifierad arbetsförmedling m. m. för ungdom under 20 år. Försöksperioden pågår t. o. m. maj månad i år.

Enligt de uppgifter jag fått från Södertälje – en av de fem försöksorterna – har verksamheten redan givit ett mycket positivt resultat.

Mot bakgrund av att ungdomsarbetslösheten har ökat vill jag ställa följande fråga till herr arbetsmarknadsministern:

Är arbetsmarknadsministern beredd att medverka till fortsatt verksamhet med intensifierad arbetsförmedling m. m. för ungdom under 20 år?

1975/76:238 av fru *Fränkel* (fp) till herr socialministern om slopande av obligatorisk smittkoppsvaccination av barn:

Ämnar regeringen föreslå att den obligatoriska smittkoppsvaccinationen av barn avskaffas?

§ 25 Kammaren åtskildes kl. 13.19.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert